

ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Abdulkadir SAID MOHAMOUD

DOĞU AFRIKA ÜLKELERİNİN İHRACAT PERFORMANSININ
BELİRLEYİCİLERİ

Uluslararası Ticaret Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2016

ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Abdulkadir SAID MOHAMOUD

DOĞU AFRİKA ÜLKELERİNİN İHRACAT PERFORMANSININ BELİRLEYİCİLERİ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Özgür UYSAL

Uluslararası Ticaret Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2016

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Abdulkadir SAID MOHAMOUD'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası Ticaret Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Burcu BERKE

Üye (Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr. Özgür UYSAL

Üye : Prof. Dr. Süleyman UYAR

Tez Başlığı: Doğu Afrika Ülkelerinin İhracat Performansının Belirleyicileri

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 17/10/2016

Mezuniyet Tarihi :/...../2016

Prof. Dr. Süleyman UYAR
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum ‘Doğu Afrika Ülkelerinin İhracat Performansının Belirleyicileri’ adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Abdulkadir SAID MOHAMOUD

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER	iv
TABLolar	v
KISALTMALAR	vi
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARET TEORİLERİ, İHRACAT İŞLEMLERİ VE DOĞU AFRİKA ÜLKELERİNİN DİŞ TİCARETİ

1.1. Uluslararası Ticaret Teorileri	3
1.1.1. Mutlak Üstünlük Teorisi	3
1.1.2. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi	4
1.1.3. Heckscher-Ohlin'in Faktör Donanımı Teorisi	5
1.1.4. Malların Yaşam Döngüsü Teorisi	7
1.1.5. Ölçek Ekonomileri teorisi	8
1.1.6. Teknolojik Açık Teorisi	8
1.2. İhracat İşlemleri	9
1.2.1. İhracatın Önemi	9
1.2.2. İhracat Rejimi Kararı	10
1.2.3. İhracat Çeşitleri	11
1.2.3.1. Özellik Arz Etmeyen İhracat	11
1.2.3.2. Kayda Bağlı İhracat	11
1.2.3.3. Konsinye İhracat	11
1.2.3.4. Geçici İhracat	11
1.2.3.5. İthal Edilmiş Malların İhracatı	12
1.2.3.6. Bedelsiz İhracat	12
1.2.3.7. Takas Yoluyla Yapılan İhracat	12
1.2.3.8. Serbest Bölgelere İhracat	12
1.3. Doğu Afrika Ülkelerinin Dış Ticareti	13
1.3.1. Etiyopya	13
1.3.2. Kenya	15

1.3.3. Madagaskar	17
1.3.4. Mozambik	19
1.3.5. Sudan	22
1.3.6. Tanzania	24
1.3.7. Zambiya	27

İKİNCİ BÖLÜM

İHRACAT PERFORMANSININ BELİRLEYİCİLER İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR VE DOĞU AFRIKA ÜLKELERİNİN İHRACAT PERFORMANSININ BELİRLENMESİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

2.1. İhracat Performansının Belirleyicilerin ile İlgili Çalışmaları	29
2.1.1. Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH)	29
2.1.2. İşgücü	30
2.1.3. Endüstrileşme	30
2.1.4. Doğrudan Yabancı Yatırım	31
2.1.5. Reel Döviz Kuru	32
2.1.6. Enflasyon	33
2.2. Doğu Afrika Ülkelerinin İhracat Performansının Belirlenmesi Üzerine Bir Uygulama	33
2.2.1. Uygulamanın Amacı ve Yöntemi	33
2.2.2. Değişkenlerin Tanımları	34
2.2.3. Veri Kaynakları	35
2.2.4. Çalışmanın Amacı	36
2.2.5. Hipotezler	36
2.2.6. Model	36
2.2.7. Analizler	38
2.2.7.1. Tanımlayıcı İstatistikler	38
2.2.7.2. Korelasyon Analizi	38
2.2.7.3. Havuzlanmış En Küçük Kareler (POLS)	39
2.2.7.4. Sabit Etki	40
2.2.7.5. F-testi	42
2.2.7.6. Rastgele Etki Modeli	43
2.2.7.7. Hausmann Testi	43
2.2.7.8. Otokorelasyon Testi	44
2.2.7.9. Wald Testi (Değişen Varyans)	45
2.2.7.10. Ampirik Sonuçlar ve Yorumlar	45

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	48
KAYNAKÇA	50
EK 1 - (1990-2014) VERİLERİ.....	58
EK 2 – Analiz Sonuçları (STATA Çıktısı).....	63
ÖZGEÇMİŞ.....	72

ŞEKİLLER

Şekil 1.1. Etiyopya İhracatı (2008-2016).....	14
Şekil 1.2. Etiyopya İthalatı (2008-2016).....	14
Şekil 1.3. Kenya İhracatı (2006-2016).....	16
Şekil 1.4. Kenya İthalatı (2001-2016).....	17
Şekil 1.5. Madagaskar İhracatı (2010-2016).....	18
Şekil 1.6. Madagaskar İthalatı (2010-2016).....	19
Şekil 1.7. Mozambik İhracatı (2006-2016).....	20
Şekil 1.8. Mozambik İthalatı (2006-2016).....	21
Şekil 1.9. Sudan İhracatı (2006-2016).....	23
Şekil 1.10. Sudan İthalatı (2006-2016).....	24
Şekil 1.11. Tanzanya İhracatı (2006-2016).....	25
Şekil 1.12. Tanzanya İthalatı (2006-2016).....	26
Şekil 1.13. Zambiya İhracat (2006-2016).....	27
Şekil 1.14. Zambiya İthalat (2006-2016).....	28

TABLÖLAR

Tablo 1.1 Üretimde Uzmanlaşma ve Mutlak Üstünlük Doğrultusunda Ticari Kazanç Elde Etme.	4
Tablo 1.2 İki Ürünlü Ticarete Karşılaştırmalı Üstünlük.....	5
Tablo 2.1. Açıklama ve Değişkenlerin Kaynağı Özeti.....	35
Tablo 2.2. Tanımlayıcı İstatistikler.....	38
Tablo 2.3. Kullanılan Değişkenler Arasındaki Korelasyon.....	38
Tablo 2.4. Havuzlanmış En Küçük Kareler Sonuçları (1990-2014).....	39
Tablo 2.5. Sabit Etki Sonuçları.....	40
Tablo 2.6. F-testi Sonuçları.....	42
Tablo 2.7. Rastgele Etki Sonuçları.....	43
Tablo 2.8. Hausmann Testi Sonuçları.....	44
Tablo 2.9. Wooldridge (Otokorelasyon) Testi İstatistik Sonuçları.....	44
Tablo 2.10. Wald Testi Sonuçları.....	45
Tablo 2.11. Uygulanabilir Genelleştirilmiş En Küçük Kareler modelinin (FGLS) Sonuçları.....	45

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AEO: African Economic Outlook (Afrika Ekonomik Görünümü)

AR-GE: Araştırma ve Geliştirme

COMESA: Common Market for Eastern and Southern Africa (Güney ve Doğu Afrika Ortak Pazarı)

DB: Dünya Bankası

DEİK: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu

DK: Döviz kuru

DYY: Doğrudan Yabancı Yatırım

ECI: Economic Complexity Index (Ekonomik Karmaşıklık Endeksi)

END: Endüstri

FGLS: Feasible Generalized Least Squares (Uygun Genelleştirilmiş En Küçük Kareler)

GDPG: Gross Domestic Product Growth (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Büyüme)

GSMH: Gayri Safi Millî Hasıla

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

GSYİHBO: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Büyüme Oranı

H-O: Heckscher-Ohlin

İHR: İhracat

KBGSYİH: Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

KOBİ: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development (İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı)

POLS: Pooled Ordinary Least Squares (Havuzlanmış En Küçük Kareler)

vb. : ve benzeri

ZMK: Zambiya Kwachası (Para Birimi)

ÖZET

Çalışmanın temel amacı yedi doğu Afrika ülkesinin ihracat performansında etkili olan değişkenleri tespit etmek ve doğu Afrika'nın zayıf ihracat performansına uygun çözümler önermektir. Bu çalışmada yedi Doğu Afrika ülkesinin Dünya Kalkınma Göstergeleri veri tabanından alınan 1990-2014 dönemi verileri kullanılarak panel veri yöntemiyle analizler yapılmıştır.

Sonuçlar iş gücü, endüstrileşme, doğrudan yabancı yatırımlar ve döviz kurunun ihracat değerini pozitif etkilediğini, enflasyonun ihracat performansını negatif etkilediğini ve GSYİHBO'nun ise her hangi bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

Bu çalışmada Doğu Afrika ülkelerinde tarımsal ihracatın yerine endüstriyel ihracatın ön plana çıkması gerektiği, taşıma sistemini, elektrik, gaz ve su gibi enerji arzlarını içine alan güçlü bir altyapının geliştirilmesi gerektiği ve iş gücü verimliliğini artırmak için hükümetlerin daha fazla kaynak ayırması gerektiği gibi birçok öneri sunulmuştur. Ayrıca, uluslararası yatırımcıları bu ülkelere çekebilecek bazı politikalara yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: İhracat performansı, Doğu Afrika, Panel Veri Analizi, Uluslararası Ticaret

SUMMARY

DETERMINANTS OF EXPORT PERFORMANCE IN EAST AFRICA COUNTRIES

The main objectives of this study is to identify and analyze variables which have impact on export performances of seven East Africa countries and suggest possible solutions to remedy the problem of poor export performance in East Africa. In this study, using data base from World Development Indicators along with seven East Africa countries for the period 1990- 2014 were conducted in a panel data analysis.

Empirical results shows that labor force, industrialization, foreign direct investment, and exchange rate has positive impact on export value but inflation has negative impact on export performance and GDPG is the only variable that does not affect the exportation value of east Africa countries.

Finally, we suggest some recommendations, including the need of replacing agricultural exports by the industrial export, improving infrastructural facility such as transportation system, supply electricity, gas and water. As well as the governments should allocate additional funding to improve quality of human capital and the need of policies for attracting international investors.

Key words: Export Performance, East Africa, Panel Data Analysis, International Trade

GİRİŞ

Artan ihracat performansı birçok ülkenin makroekonomik hedeflerinden birisidir, çünkü ihracat ekonomik büyümede hayati bir rol oynamaktadır ve bu desteğe cari hesap dengesi denir. İhracat toplam talebi oluşturan öğelerden birisi olduğundan gayri safi yurtiçi hâsıla açısından yüksek düzeyde bir ihracat yüksek düzeyde getiri sağlamaktadır. Diğer yanda ihracatın iktisadi gelişmeyi kolaylaştıran önemli bir etken olduğu düşünülmektedir. Artan ihracat toplam hem talebi hem de iktisadi gelişmeyi arttırmaktadır. İhracat ödemeler dengesine iş gücü oranına ve yaşam standardına destek verebildiğinden birçok ülke ihracatını artırmaktadır (Doei ve Hazemi Robot, 2010).

Doğu Afrika ülkelerine bakıldığında ithalatların ihracatlara göre düşük olduğu görülür. Ülkeler oldukça düşük maliyetlerde üretim yaparak çeşitli ürünler üretirler ve bunları ihraç ederler. Tüm bunlar ülkelerin ihracatlarını karşılaştırmalı üstünlükler prensibi altında yapmaları anlamına gelmektedir. Dünya bankası ve IMF (Uluslararası Para fonu) verilerine göre son on yılda Afrika'nın ihracat performansı gelişmekte olan diğer bölgelere kıyasla zayıf kalmıştır. Bunun temel nedeni Afrika'nın döviz kuru ve dış ticaret politikasının kötü dış ticaret performansına bağlı olmasıdır (Babazi 2008; Marisey, 2009; Denjanko ve diğ. 2006; Limao ve Nables 2001).

Afrika'nın ticaretten faydalanmada neden geride kaldığını belirlemeye çalışan iktisatçıların bulgularına göre zayıf kuruluşlar, zayıf alt yapı ve kapasiteye karşı zayıf arzın Afrika'daki ticareti etkileyen engeller olduğunu tespit edilmiştir. Afrika ülkelerinde taşıma alt yapısına yatırım yaparak arz kapasitelerinin arttırabileceği düşünülmektedir. Bu çalışmada Doğu Afrika ülkelerindeki ihracat performansının belirleyenleri incelenmektedir. İlgili dönem olarak yıllık bazda 1990'dan 2014'e kadar olan kısmın seçilmesinin nedeni Doğu Afrika ülkelerinde ihracata etki eden faktörlere ait verilerin bu yıldan itibaren elde edilmeye başlanmasıdır.

Bu çalışmanın temel amacı 1990-2014 döneminde Doğu Afrika ülkelerinin ihracat performanslarının belirleyicilerini analiz etmek ve zayıf ihracat performanslarını güçlendirmek için uygun çözümler önererek bu ülke grubunun ihracatının zayıf olma nedenlerini anlamaktır.

Tez iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm kısaca uluslararası ticaretin neden önemli olduğunu ve uluslararası ticarete ilişkin teorilerden bahsedilerek ülkeler arasındaki alternatif bakış açılarının araştırılmasını konu edinmiştir, daha sonra Doğu Afrika ülkelerinin ekonomilerine de değinmiştir ve dış ticaretleri hakkında genel bilgi verilmiştir. İkinci bölümde de

Ülkelerin ihracat performansına etki eden faktörler hakkında daha önceden yaplm olan çalışmalara yer verilmiştir, model ve veri seti açıklanarak tahmin sonuçları da değerlendirilmiştir. Sonuç kısmında ise genel sonuçlar ile birlikte öneriler de sunulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARET TEORİLERİ, İHRACAT İŞLEMLERİ VE DOĞU AFRİKA ÜLKELERİNİN DİŞ TİCARETİ

Bu bölümde öncelikle iktisat yazınında çok önemli bir yere sahip olan belli başlı dış ticaret teorilerine yer verilmiştir. Daha sonra ihracat işlemleri başlığı altında ihracatın önemi, ihracat rejimi kararı, ihracat çeşitleri ve Doğu Afrika ülkelerinin ekonomileri ve dış ticaretleri hakkında genel bilgiler sırasıyla anlatılmıştır.

1.1. Uluslararası Ticaret Teorileri

Uluslararası ticaret teorileri okurlarına uluslararası ticaretin neden önemli olduğunu anlatmaya yardımcı olması bakımından uluslararası ticaret modellerini içermektedir. Bu teoriler serbest ticaretin getirileri nedeniyle birçok iktisatçıyı serbest ticaretin faydaları konusunda ikna etmektedir. Bu kısımda; mutlak üstünlük, karşılaştırmalı üstünlük, Heckscher-Ohlin (faktör donanımları), ürün yaşam döngü, ölçek ekonomisi ve teknoloji açık teorileri sunulacaktır.

1.1.1. Mutlak Üstünlük Teorisi

Mutlak üstünlük teorisinin temel kavramı Adam Smith'in 1776 yayını olan "Ulusların Zenginliğinin Doğası Ve Sebepleri Üzerine Bir Araştırma" adlı eserinde Merkantilist fikirlere karşı ortaya çıktığı görülmektedir. Serbest ticaret, üretimde mutlak üstünlük kavramına dayanarak üretim yapan ülkeler için avantajlı olabilir. A. Smith Ulusların zenginliği eserinde "eğer yabancı bir ülke ticari bir ürünü kendi ülkesinde üretilenden daha ucuz bir fiyata piyasaya sunarsa en faydalı olanı kendi endüstrisinin ürettiği ürünün bir kısmı ile o ürünün satın alması gerektiğini savunmaktadır (Ulusların Zenginliği; Kitap IV, bölüm II, 12).

Smith; bir ülkenin mutlak üstün olduğu bir üründe üretmede uzmanlaşır ise o ülkenin bu ürünü üretmede diğer ülkenin aynı ürünü üretiminden daha az kaynak maliyetle üretebileceğini belirtmektedir. Örneğin A ülkesi yiyeceği B ülkesinden daha az iş gücü kullanarak üretebilir ve B ülkesi bir mobilyayı A ülkesinden daha az işgücü kullanarak üretebilir, bu durumda ise iki ülkenin karşılıklı ticaret yapmasının fayda sağlayacağı beklenmektedir.

Bu fikir altında iki ülke mutlak üstünlük yaklaşımına yoğunlaşır ve serbest ticareti başarabilirler ise her iki ülkede aynı anda karşılıklı kazanç elde edebileceklerdir.

Tablo 1.1 Üretimde Uzmanlaşma ve Mutlak Üstünlük Doğrultusunda Ticari Kazanç Elde Etme

ÜLKE	ÜRÜNÜN ÜRÜN BİRİMİ/ZAMAN BİRİMİ			
	KAPALI EKONOMİ		AÇIK EKONOMİ	
	X	Y	X	Y
A	6	3	12	-
B	3	6	-	12
Toplam	9	9	12	12

A ülkesi X ürünü üretmede B ülkesinden daha üretken ve B ülkesi Y ürünü üretmede A ülkesinden daha üretkendir, eğer iki ülkede bir biriyle ticarete başlarsa her ülke mutlak üstün olduğu ürünün üretiminde uzmanlaşacaklardır ve diğer ticari ürünü uluslararası ticaret doğrultusunda elde edeceklerdir. Ayrıca toplamda her iki ticari ürünün daha fazla miktarını üretebileceklerdir çünkü verilen kaynaklar daha etkili kullanılacaktır. Dış ticaret sonrasında her iki ülkede en azından bir ürünün daha fazla miktarını tüketebilecektir. Mutlak üstünlük mevcut iken iş gücünün her iki ülkede uzmanlaşması ve ürünlerin ticaretinden sonra her iki ülkenin de ticaretten kazanç sağlaması beklenmektedir (Ricardo, D. (2004).

Mutlak Üstünlük Teorisi uluslararası ticareti açıklayan ilk teori olarak kabul edilir ve bununla birlikte bazı eksik yönleri bulunmaktadır. Ülkeler arası gelişmişlik farkları veya bir ülkenin diğer ülkeye göre üretilen malları daha ucuza üretebilmesi durumu modelde açıklanmamıştır. Bu ve buna benzer noksanlıklar nedeniyle uluslararası ticaret alanında yeni teoriler geliştirilmiştir (Turhan: 6).

1.1.2. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi

Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi A. Smith'in Mutlak Üstünlük Teorisiyle birlikte en eski iktisat teorilerinden biri olarak gösterilebilir ve David Ricardo tarafından geliştirilmiştir. Ulusların hizmet ya da üründe karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu mallarda ihracat yapmaları ve daha az karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu malları ise ithal etmeleri karşılaştırmalı üstünlük ilkeleri olarak var sayılmaktadır (Ricardo: 1817).

Karşılaştırmalı üstünlükler teorisi iş gücü maliyeti, üretkenlik, istihdam, zaman öncülüğü, ürün fiyat kararları ve ihracat performansından bahsetmektedir (Krugman Obstfield, 1999).

Tablo 1.2 İki Ürünlü Ticarete Karşılaştırmalı Üstünlük

Ülke	Üretkenlik		Fırsat maliyeti	
	X	Y	X	Y
A	1	2	0.5	2
B	6	3	2	0.5

A ülkesi X ürünüde Y'den daha üretkendir, B ülkesi Y ürünüde X'ten daha üretkendir. Her bir ülke üretimde fırsat maliyetinin daha az olanında uzmanlaşmalıdır. Ricardo modeli birçok katı varsayıma dayanır; (1) kaynakların sabit donanımları, (2) üretim faktörleri maliyetsiz olarak bir ülke içinde sektörler arasında tamamen hareket edebilir, (3) üretim faktörleri ülkeler arası tamamen hareketsizdir, (4) emek-değer teorisi modele katılır, (5) her iki ülkenin teknoloji seviyesi sabittir, (6) birim ürünlerin maliyeti sabittir, (7) tam istihdam vardır, (8) tam rekabet vardır, (9) ekonomik hareketliliği engelleyici hiçbir ekonomik uygulama yoktur, (10) iç ve dış taşıma maliyetleri sıfırdır, (11) basit bir analizle; iki ülke ve iki ürün vardır (Apple Yard ve Field 2001). Bazı iktisatçılar bir ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğünün durağan olmayıp hareketli olduğundan bahsederler. Karşılaştırmalı üstünlüğün hareketliliği ticaret girdilerinin etkisi tarafından da meydana gelebilir (Jones 2000).

Redding (2002) karşılaştırmalı üstünlüğün geçmiş teknolojik aşamalar ve yeniliklerle içsel olarak alınabileceğini belirtir.

Krugman (1979) farklılaştırılmış ürünlerdeki tekeli rekabet gelirlerdeki artan oranla karşılaştırmalı üstünlüğü belirlemektedir. Teknolojik farklılıkların ve bilginin sınırlar ötesinde yayılması karşılaştırmalı üstünlüğün belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır.

1.1.3. Heckscher-Ohlin'in Faktör Donanımı Teorisi

İsveçli iktisatçılar Eli Hecksher ve Bertil Ohlin tarafından H-O teorisi Birinci Dünya Savaşından sonra geliştirilmiştir. Bu teori üretim faktörü olan emek ve sermayeyi aynı anda analize katarak uluslararası ticaretin anlamını daha da genişletmiştir. Diyelim ki bir ülke üretim faktörlerinden emeğe göreceli olarak daha bol biçimde sahiptir. Böyle bir ülkede emek yoğun mallar daha düşük maliyetle üretilir. Dolayısıyla sermaye faktörüne zengin olan ülke de sermaye yoğun malları daha düşük maliyetle üretmeleri beklenmektedir (Saltanat, 2011: 31).

Bu teörinin temel varsayımları şöyledir: faktör piyasalarında tam rekabet koşulları geçerlidir; üretim fonksiyonları her iki ülkede aynıdır; sermaye ve emek girdileri ülkeler içinde ve arasında homojendir; bu faktörler iç piyasada tam hareketli ve dış piyasada tam hareketsizdir; üretilen ve ticarete konu olan malların tüm fonksiyonel özellikleri mekân, kullanım zamanı ve paketleme açısından homojendir; her iki ülkede talep koşulları aynıdır; üretimde azalan verimler kanunu geçerlidir ve her iki endüstri ölçeğe göre sabit getiri şartları altında çalışmaktadır (Acar, 2004: 124-125).

Ölçeğe göre sabit maliyetle üretim yapılan iki mallı, iki ürünlü ve iki ülkeli bu modelde ulaştırma maliyetleri yoktur, emek ve sermaye üretimde sabit miktarda kullanılır ve her ülkede ürünlerin üretim fonksiyonları aynıdır. H-O teorisine göre, bir ülke hangi üretim faktörüne bol miktarda ve daha ucuz fiyatta sahip ise, bu faktörün yoğun olarak kullanıldığı ürünlerin üretiminde uzmanlaşmalıdır. Her ülke uzmanlaştığı malı ihraç etmeli, faktör miktarı ve fiyatı bakımından pahalı olduğu malları ithal etmelidir (Aslan ve Terzi, 2006: 2).

Ülke, üretim faktörlerinden emeğe göreceli olarak daha bol biçimde sahip ise böyle bir ülkede emek faktörünün yoğun olarak kullanıldığı mallar daha ucuza üretilir. Aynı şekilde, görece sermaye faktörüne daha zengin olarak sahip olan ülkeler sermaye-yoğun malları daha ucuza üretirler. Örneğin, Türkiye ve Almanya gibi iki ülke ile motor ve tekstil gibi iki mal ele alındığında ve Türkiye emeğe, Almanya sermayeye zengin biçimde sahip ülkeler ve motor sermaye-yoğun, tekstil emek-yoğun mallar olarak kabul edildiğinde acaba hangi ülke, hangi malda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olacaktır? Teoriye göre Türkiye tekstilde, Almanya ise motorda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmalıdır (Seyidoğlu, 2013: 51).

Faktör donatımı kavramı, faktör fiyatlarıyla tanımlanır. Buna göre bir ülkenin çok sayıda sahip olduğu üretim faktörünün fiyatı, az sayıda sahip olduğu üretim faktörünün fiyatına göre daha düşüktür. Ülkelerdeki faktör fiyatları karşılaştırılarak, ülkelerin faktör donatımları hakkında bilgi edinilebilir (Seyidoğlu, 2003: 66). Artan fırsat maliyeti her yeni faktörün aynı kalitede olmaması veya her malın üretiminde aynı sabit faktör kullanım oranının geçerli olmamasından kaynaklanmaktadır (Seyidoğlu, 2003: 31).

H-O teörisi, daha önce ifade edildiği gibi ülkeler arasındaki faktör donanımlarının farklı olduğu bir dünyada uzmanlaşma ve dış ticaret için imkânın var olduğunu varsaymaktadır. Doğal engeller (örneğin, ulaşım maliyetleri) veya yapay engeller (örneği, tarifeler) yokken, bir ülke

nisbi olarak daha çok sahip olduğu faktörün yoğun olarak kullanıldığı malın üretiminde uzmanlaşacak ve bu malı ihraç ederken nisbi olarak kıt faktörün yoğun kullanıldığı malın üretiminde ise uzmanlaşıp ve bu malı ise ithal edecektir (Şimşek, 2005: 42).

Teorik ve deneysel çalışma için en etkili kavramsal modellerden birisi H-O modelidir. Karşılaştırmalı üstünlüğün zaman içinde faktör donanımlarına ve teknolojik değişikliklerine göre ülkeler genelinde değişmelere bağlı olduğu bilinmektedir. Geleneksel ticaret teorisi iki yaklaşım arasında uzanır; Ricardian ve H-O modeli.

Ricardian yaklaşımında tek başına iş gücü üretkenliğinin farklılaşması, ülkeler arasında dış ticaret yapmaya bir temel oluşturur. Bir diğer ifadeyle ise farklılaştırılmış faktör donanımları açısından dünya ticaretini açıklar (Leaner, 1995).

H-O modelinde dış ticaret ülkelerin zengin kaynaklarından üretilen ürünlerin talebini arttırmaktadır. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde bolca kullanılabilen kaynak iş gücüdür. Diğer bir deyişle dış ticaret yapmak gelişmekte olan ülkelerde dünyadaki ileri teknoloji sayesinde daha fazla şeyler öğrenme fırsatı sağlamaktadır. Ekonomik büyümeden sonra dış ticaretteki teknolojik ilerleme gelişmekte olan ülkelerde teknoloji ve yoğun iş gücünü ekonomiyle kombine edip ilerleten etmendir. H-O teorisi, ticaret birleşimi ve faktör arzı arasındaki analiz yönünü basitleştirmeyi önermektedir.

Chen Z. (1992)'de iki ülke arasındaki ticaretin öncelikli iş gücü sermaye oranı hariç her yaklaşımda aynı olduğunu ve uzun vadede sonlandığını söylemektedir. Bu yüzden karşılaştırmalı üstünlüğün değişmesi ve dönüşmesinin faktör oranlarınca meydana gelmesi halinde ticaret sadece ilave değişikliklerin olması durumunda uzun vadede devam edebilmektedir.

H-O teorisine yapılan eleştiriler daha çok faktör yoğunluklarının tersine dönmeyeceği ilkesi üzerine olmuştur. Fakat zamanla faktör yoğunlukları tersine dönebilir. Ayrıca bu teoride zevk ve tercihler faktörü dikkate alınmamıştır. Zevk ve tercihlerdeki farklılıklar yüzünden ülkeler aynı üretim faktörlerine sahip olsalar da dış ticaretten karlı çıkabilirler (İmer, 2006: 26).

1.1.4. Malların Yaşam Döngüsü Teorisi

Malların hayat seyri teorisinin ana taslağı Raymond Vernan tarafından 1966'da geliştirilmiştir. Bu teori ürün yaşam döngüsü kavramına dayanmaktadır. Harvard İşletme Okulu uzmanları tarafından 1960 yılı başlarından itibaren zaman boyunca satılan ürünün ve karlarının değiştiği belirtilmektedir (<http://academlib.com>).

Bir ürünün yaşam döngüsünün dört aşamasından geçmektedir:

- I. Pazardaki yeni bir ürünün fiziki görünüş bölümü düşük satışı gösterir. Bu ürün uygulaması maliyetinden dolayı düşük karlıdır.
- II. Gelişim aşaması karın ve satış büyümesinin gelişmesiyle nitelendirilir.
- III. Olgunlaşma aşamasında rekabetin ve pazarın doygunluğu satışları durağanlaştırır.
- IV. Düşüş aşamasında ürünün modası geçer ve dolayısıyla satışlar ve kar düşer.

Çelik (2012) ülkeler arasındaki dış ticaret ilişkisinin artmasında teknoloji ve araştırmaların önemi bunun da yeni bir ürünü geliştirme aşamasında endüstrileşmiş ürünlerin daha fazla teknolojik ve bilimsel imkâna sahip olduğunu belirtmektedir. Bu firmalar ürün yaşam döngüsünün gelişim aşamasını uzatmak için kendi geliştirdikleri ürünleri ihraç etmektedirler. Bir diğer ifadeyle diğer ürünleri ithal etme eğilimine sahip olacaklardır.

1.1.5. Ölçek Ekonomileri teorisi

Ölçek ekonomileri teorisi karşılaştırmalı üstünlük teorisi ya da üretim faktörlerinin oranıyla ilişkili değildir ve üretim faktörlerinin uygun olmayan kullanımlarının ve pazarın tekelleşmesinin farklı düzeylerini tanımlamaktadır. Fabrika veya firmaların üretim kapasitelerinde meydana gelen artışlar sebebiyle birim üretim maliyetinde azalmaların meydana gelmesine ölçek ekonomisi denir. Faktör donanımları içinde çok yakın olan ülkelerin ticaretini açıklayan ölçek ekonomisi teorisi, en küçük çelişkide bile karşılıklı ticareti açıklayamaz ayrıca ülkeler arasındaki ticarete teknolojik çeşitliliği olan ürünleri ya da arasındaki yakınlığı açıklamaktadır. Bu teoriye göre ülkeler içinde meydana gelen pazarın genişlemesi üretimde ölçek ekonomisinin artmasını garanti eder.

Bu kavram gelişmiş ülkelerin hemen hemen eşit oranda faktörlerle desteklenmesini varsaymaktadır. Bu nedenle üretim artışının bir sonucu olarak maliyetlerin azaltılmasından farklı olarak endüstrilerin ürünlerin üretiminde uzmanlaşma ihtimaline karşı aralarında ticaret yapılması uygundur. Dış ticaret yüzün üzerinde firmanın çok çeşitli şekilde üretilmiş ürünlerinin üretimi arttırmakta ve fiyatlarını azaltmaktadır (Krugman, 1980).

1.1.6. Teknolojik Açık Teorisi

1961'de Posner tarafından ortaya atılan teknolojik açık teorisi, bir pazara yeni ürünlerin katılmasını ve ülkelerle ilişkiyi tanımlamaktadır. Girişimcilik ve aktivite araştırmalarının bir

sonucu olarak yeni ürünler üretebilir ve yenilikçi ülke, diğer ülkelerin bu ürünlerin üretimini öğrenene kadar tekel pazara hâkim olur aynı zamanda ürünün üretimini öğrenmekte olan ülkeler öğrenme aşaması bitinceye kadar bu ürünleri ithal etmek zorundadırlar. Bu uyum talep ve taklit olmak üzere iki forma dayanmaktadır. Talep uyumu, yeni bir ürünün üretiminden ulusal olarak kabul edileceği zamana kadar olan dönemden bahsetmektedir. Bu noktada ihracat sıfıra yakındır ve ürün aktivasyonun yanı sıra pazarı öğrenme vardır. (Gandolfo ve Giancarlo, 1998).

Bu uyum farklılığındaki eksiklikten dolayı ithalat yapan ülkenin yeni geliştirilen ürünü yavaşça kabul ettiği noktaya ulaşır. Taklit uyumu ürününün ithalat ülkesi tarafından tamamen kabul edildiği zamandan bahseder ve ihracatta bir artış oluşarak ithalat yapan ülkesindeki üreticiler yeni ürünün taklit etmeye başlayacaklardır.

Bu açık teorisi ar-ge ülkesinin ürünü değiştirmeye yaptığı harcama miktarına ve yenilikçiliğine dayanmaktadır. Bu yüzden dış ticaret yeni ürünlerin taklitinde gerekli olan zamanı kazanmak için oluşturulmuştur. Bu uyum birçok bileşene sahiptir. Bu aşama yenilikçi ülkenin yatırımcıları tarafından başarılı şekilde yeniliklerden faydalanılması esnasında geçen zamandır. Bu yeni ürünlerin üretimleri için muhtemel bir rekabetçi olarak ithalatçı ülkeler içindeki bazı firmalar tarafından göz önünde bulundurulur. Yerel hareket uyumu, yeni ürünlerin rekabetinden ithalat ürünleri içindeki bütün firmalar tarafından fark edilmesi için gerekli olan zamandır. Öğrenme dönemi, ithalat ülkelerindeki firmalar için yeni ürün üretmeyi öğrenmek ve gerçek üretimi ve yerel pazarlarda satılabiliyor olması için geçen zamandır (Giancarlo, 1998).

1.2. İhracat İşlemleri

1.2.1. İhracatın Önemi

Dünyanın her tarafında her koşullarda yaşamakta olan binlerce toplum olduğundan kimsenin şüphesi yoktur. Teknolojinin gelişmesiyle yeni yerler, yeni toplumlar ve yeni kültürler her geçen gün keşfedilmektedir. Her yere dağılmış olan toplumun farklı ihtiyaçları vardır. Her ülke kendisinde olmayan nesnelere ihtiyaç duyarlar ve bu doğrultuda ithalat yaparlar. Yeni tüketici pazarlarının açılması, ticari kuruluşların kurulması, ticaret anlaşmaları ve Dünya Ticaret Örgütü'nün kuruluşu ihracat için yeni fırsatlar yaratmaktadır. Dünya genelinde daha ucuz daha hızlı ve kaliteli üretim yapabilen rekabetçi üreticilerin ortaya çıkmasını sağlayan teknolojiye ulaşılabilir olması dünya ekonomisini etkilemiş, günümüzdeki ekonomiyi küreselleştirmiştir.

Daha önceleri az gelişmiş ülkeler grubunda olan ülkeler dünya haberleşme sistemleri ağının gelişmesiyle televizyon, basın yayın ve elektronik ortam vasıtasıyla bilgiye ulaşabilme

alanlarında yaşanan patlama sayesinde gelişmiş ekonomilerde ciddi birer rakip haline gelmişlerdir. Bu ülkeler, firmalar açısından düşünüldüğünde dünya pazarlarında oluşan olanakları kendi yararlarına kullanmak için gerekli olan bunun gibi uygun bir dönem hiç olmamıştır. Dolayısıyla ihracatın bir ülke için önemini sıralamak gerekir ise:

1. Ülkedeki arz fazlasını azaltmak.
2. Dünya pazarlarından pay almak.
3. Satış ve karları arttırmak.
4. İstihdam yaratmak.
5. Dış ticaret açığının azaltmasına yardımcı olmak.
6. Ülkenin dünyadaki rekabet gücünü arttırmak.
7. İç pazarlara olan bağımlılığını azaltmak.

Yukarıda sıralanmış olan madde halindeki nedenler bir ülkenin ihracat yapma nedeni ve önemidir. Bir ülke kendi iç pazarlarında ucuza üretilen mallarını dış pazarlarda daha pahalıya satabilme imkânlarını elde ederler. Böylelikle iç pazardaki atıl kapasitede olan mallarını da korumuş olur aynı zamanda da ülke ekonomisine de büyük katkı yapmaktadır (<http://www.alomaliye.com>).

1.2.2. İhracat Rejimi Kararı

İhracat işlemleri ülke içi ticaret işlemlerine göre çok daha karmaşık, daha masraflı, daha çok dikkat isteyen işlemdir. İhracat rejimi; serbest dolaşımda bulunan eşyanın ihraç amacıyla ilgili ülke gümrük bölgesi çıkışına ilişkin ilgili hükümetlerin uyguladığı rejimdir. Yabancı ülke malları, yabancı ülke dilleri vb. birçok konuda ülkelerin kendi uyguladıkları sistem ve hükümler vardır.

Her ülke kendi toplumunu korumak amacıyla çeşitli kararlar, hükümler ve yasalar getirir. Doğal varlıklarını ve kendi zenginliklerini korumak amacıyla çeşitli vergi sistemleri ve kotalar koyarak korumaya çalışmaktadırlar. Bütün bunları kapsayan rejime ihracat rejimi adı verilmektedir. Dolayısıyla kararların amacı; ihracatın ülke ekonomisinin yararına düzenlenmesi, desteklenmesi ve geliştirmesini sağlamak için ihracatta yetkili birimler ve uygulanacak esasları belirtmektedir. İhracatla ilgili her türlü işlem bu kararı ihracatla ilgili mevzuat ile ikili ve çok taraflı anlaşmaları ve bunlara istinaden çıkarılacak yönetmenliklerin tebliği ve talimatları çerçevesinde yürütülmektedir.

1.2.3. İhracat Çeşitleri

1.2.3.1. Özellik Arz Etmeyen İhracat

İlgili ülkelerin kanunu, kararnamesi veya uluslararası anlaşmalarla ihracı yasaklanmış veya belli bir üst kuruluşun iznine bağlı mallar grubunda ve ilgili ülkelerin “*Kayda Bağlı Mallar*” listesinde yer almayan malların ihracı özellik arz etmeyen ihracat malları grubundadır. Bu tür ihracatta ihracatçılar, ilgili ülke ihracatçı birliklerine onaylattıkları gümrük beyannamesiyle birlikte doğrudan ihracatın yapılacağı gümrük idaresine başvurmaktadırlar (Kaya, 2012: 26).

1.2.3.2. Kayda Bağlı İhracat

Her ülkenin kendilerine ait yönetmeliklerinde “*Kayda Bağlı İhracat*” listesi vardır. Bu listede yer alan mallar ihraç edilirken gümrük beyannamesinin İhracatçı Birliklerince kayda alınması gereklidir. Bu işleme kayda bağlı ihracat işlemi denir (Kaya, 2015: 78).

1.2.3.3. Konsinye İhracat

Kesin satışı daha sonra yapılmak üzere dış alıcılara, komisyonculara, ihracatçının yurt dışındaki şube ve temsilcilerine mal gönderilmesi şeklinde yapılan işlemidir. Konsinye ihracat yapabilmek için her kuruluş kendi ülkelerindeki üst kuruluşların iznine tabidir. Konsinye ihraç talebi işlemi her ülkenin ilgili üst kuruluşlara başvurularak yapılmaktadır. Konsinye olarak gönderilen malların fiili ihraç tarihinden itibaren 1 yıl içerisinde satılması gerekmektedir. Haklı ve zorunlu nedenlerle bu süre aynı süre şeklinde 1 yıla kadar uzatılabilir. Konsinye ihracatta bedelin kesin satışından itibaren 30 gün içerisinde karşılığının yurda getirilmesi zorunludur. Malların satılmaması durumunda ilgili ülkelere geri gönderilmesi zorunludur (Canitez ve Bedestenci, 2004: 13).

1.2.3.4. Geçici İhracat

Malın bir bedel karşılığında belli bir süreyle yurt dışına geçici olarak gönderilmesini ifade eden ihracat biçimidir. Bu tür işlemler devletlerin belirli bir koşul ve şartlarda, belirli standardı belirleyen bir kamu kuruluşlarının iznine tabi olan işlemlerdir. Geçici ihracat gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak kullanılmaktadır. Maliyeti yüksek olan teknolojiyi bu yolla ülkelere belirli bir süreyle geçişini sağlayabilmekte ayrıca kesin satışı da yapılabilmektedir. Kesin satışlar gerçekleştiğinde belli bir sürede belli bir prosedüre uygun şekilde yerine getirilmesi gereken kuralları vardır.

1.2.3.5. İthal Edilmiş Malların İhracatı

Bu ihracat çeşidi ithal edilmiş malı geri ihraç etme sürecidir. Vergileri ödenmiş olan mallarıdır. Ülkeler bu malları çeşitli amaçlar doğrultusunda ithal etmektedirler. Bazı ülkeler bir malı üretmek için ara mal olarak kullanmak amacıyla ithal ederler. Bu tür mallar özellik arz etmeyen mallar kapsamına dâhil olmaktadır (Kaya, 2012:78).

1.2.3.6. Bedelsiz İhracat

Bedelinin kambiyo mevzuatı çerçevesinde yurda getirilmesi zorunluluğu olmayan ihracat işlemidir. Bedelsiz ihraç edilecek mallar ülkeden ülkeye konu olarak değişiklik göstermektedir. Bunlar genel olarak ilgili ülkedeki gerçek ve tüzel kişiler tarafından gönderilen hediyeler ve reklam, fuarlar için tanıtım ürünleri, pazarlama için tanıtım ürünleri, daha önce usule uygun olarak ihraç edilmiş malların garanti süresini kapsayan mallar ve parçalarını ilgili ülkelerin kamu kuruluşu görevlilerinin anlaşma gereği gönderecekleri mal ve taşıtlar gibi konular sıralanabilmektedir (Sanver: 2010).

1.2.3.7. Takas Yoluyla Yapılan İhracat

Sanver (2010) bağlı muamele ve takas ihraç veya ithal edilen mal, hizmet veya teknoloji transferi bedelinin, kısmen veya tamamen mal, hizmet, teknoloji transferi veya kısmen döviz ile karşılanmasını ifade eder. Bu işlem iki ülke arasında yapılıyor ise takas, ikiden fazla taraf söz konusu ise bağlı muamele olarak adlandırılmaktadır. Bağlı muamele ve takas müracaatları, ithal ve ihraç edilecek malların adı, cinsi, standardı, kalitesi, teslim şekli, teslim yeri, birim ithal ve ihraç fiyatları ile değer tutarlarının ve benzeri bilgilerin açıkça belirtildiği bağlı muamele anlaşmasıyla birlikte ihracatçı birliklerinde yapılmaktadır.

1.2.3.8. Serbest Bölgelere İhracat

Serbest bölgelere yapılan ihracat, ihracat mevzuatı hükümlerine tabidir. Serbest bölgeler, kurulmuş olduğu ülkenin milli sınırları içinde olmakla beraber gümrük hattı dışında bırakılan, ülkede geçerli olan dış ticaret ile diğer mali ve iktisadi alanlara yönelik devlet düzenlemelerinin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı ve ihracatın artırılması amacıyla ülkenin diğer kesimlerine kıyasla bazı sınai ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı bölgedir (Kaya, 2015 78).

1.3. Doğu Afrika Ülkelerinin Dış Ticareti

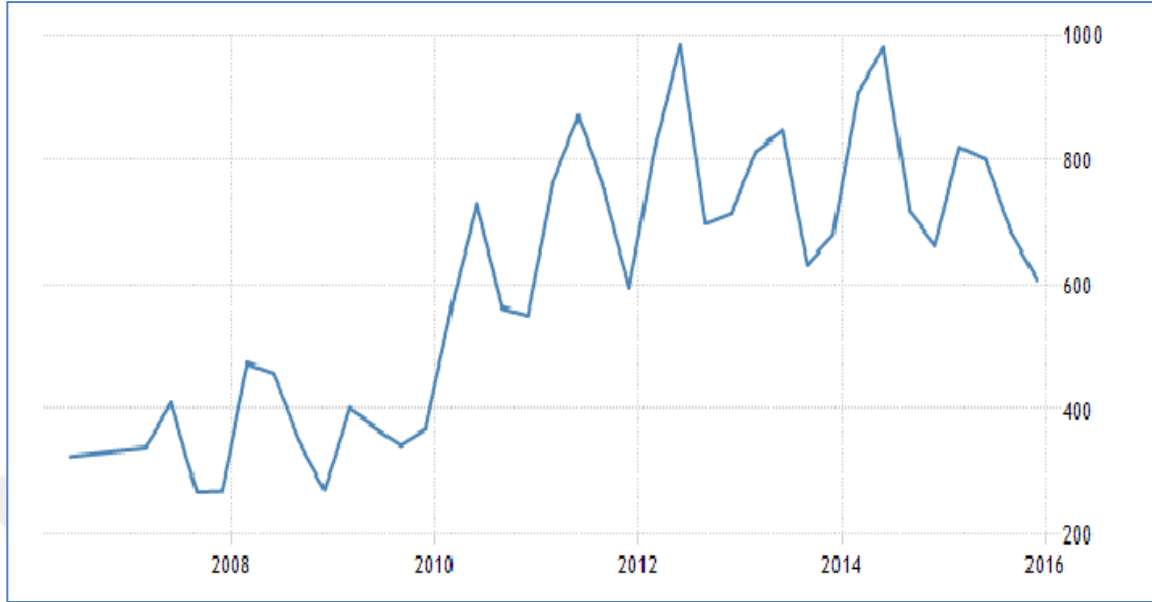
1.3.1. Etiyopya

Etiyopya 97 milyonluk nüfusuyla Afrika Sahra çölünün güneyinde yer alan en kalabalık nüfuslu ikinci ülkedir. 2014 yılında nüfus büyüme oranı %2,5 ve Afrika Sahra çölünün güneyindeki 4. en büyük ekonomidir. Etiyopya'da yıllık %10,9 ortalama büyümeyle son on yıldır gözle görülür bir ekonomik performans kaydedilmektedir. Bu büyüme sahra altı Afrika'nın iki katı ve dünya ortalama büyümesinin 3 katıdır. Bu Etiyopya'nın dünyadaki en hızlı büyüyen ekonomilerden birisi olmasına öncülük etmektedir (DB, 2016).

Etiyopya ekonomisi tarıma dayalıdır ve GSYİH'sinin yarısını tarım oluşturmaktadır. Tarım sektörü nüfusun %85'ine istihdam fırsatı sağlamaktadır. Tarım ürünlerinin %30'u yerel pazara arz edilmektedir ve %60'tan fazlasını kendileri tüketmektedir. Tarım sektörü endüstrileşmemiştir, neredeyse tamamı kentsel bölgelere yoğunlaşmıştır. 2003'te kentsel bölgeler GSYİH'ye %55 katkı sağlamıştır (DB, 2016).

Bankacılık, sigortacılık, iletişim sektörü ve küçük endüstriler yerel yatırımcılarla sınırlıdır ama Etiyopya tekstilde, tarımda ve üretimde ciddi oranda yabancı yatırım çekmiştir. Etiyopya anayasasına göre devlet bütün arazilerin sahibidir ve tarımsal amaçla uzun dönemli olarak isteyen vatandaşlarına bu arazileri kiralar. Etiyopya'da sanayi sektörü, GSYİH'nin % 12'sini oluşturmakta ve yıllık ortalama % 9 gelişme göstermektedir. İhracatta en önemli piyasa olan Avrupa'da ekonomik iyileşmeyle birlikte Etiyopya'nın uluslararası ticaretinde artış beklenmektedir. Ülkedeki büyük projelerin tamamlanması için gereken kredi sıkıntısı ve döviz sıkıntısı ekonomi için risk teşkil etmektedir. Enflasyonun % 10'un altına indirilmesi iç piyasada önemli bir rahatlamaya neden olmuştur (<http://www.mfa.gov.tr>).

Etiyopya Hindistan, AB, ABD gibi bazı ülkelerle ve COMESA ve DTÖ, gibi örgütlerle ikili ticaret anlaşmasına sahiptir. Ülke ihracat performansını şimdikinden daha büyük yapacak hali hazırdaki fırsatlardan makroekonomik, politik karışıklık, yüksek ticaret maliyeti, özel sektörün az gelişimi, etkisiz hizmet koşulları, katı sınırlar ve diğer Afrika devletlerinin yüksek vergileri gibi nedenlerden ötürü faydalanmamıştır.

Şekil 1.1. Etiyopya İhracatı (2008-2016) (Milyon Dolar Cinsinden)

Kaynak: National Bank of Ethiopia

Etiyopya ulusal bankasının rapor ettiği gibi Etiyopya'nın ana ihracatları altın (toplam ihracatın %21'i) ve kahve (%19'u)'dur. Diğerleri ise canlı hayvanlar, yağ tohumu, çiçekler ve kat'ı içerir. Etiyopya'nın temel ihracat ortakları toplam ihracatın %21'ine sahip olan İsviçre olup ana ihracat ürünü ise altındır. Diğer ülkeler ise %11 ihracat oranıyla Somali, %8 ile Çin, %8 ile Sudan ve %7 ile Suudi Arabistan'dır.

Şekil 1.2. Etiyopya İthalatı (2008-2016) (Milyon Dolar Cinsinden)

Kaynak: National Bank of Ethiopia

Etiyopya'da ithalat 2015 yılının dördüncü çeyreğinde 4165,40 milyon dolardan 2016 yılının ilk çeyreğine kadar 4367,40 milyon dolara artmıştır. Etiyopya'da 2006 yılından 2016 yılına kadar ortalama ithalat 2669,21 milyon dolardır. Tüm zamanları ele aldığımızda ulaşılan en yüksek ithalat 2014 yılının dördüncü çeyreğinde 4362,60 milyon dolar. En düşük ithalat seviyesi ise 2006 yılının ikinci çeyreğinde 1355,50 milyon dolardır. Etiyopya'nın ithalat maddeleri tekstil, makine ve akaryakıt gibi maddeleridir. Etiyopya'nın ticaret ortakları Çin (% 18), Suudi Arabistan (% 13), Amerika Birleşik Devletleri (% 9) geriye kalanları ise Rusya ve Hindistan oluşturmaktadır.

1.3.2. Kenya

Kenya Afrika'nın doğu merkezinde yer alan 46.06 milyonluk nüfusa sahip ve 2015 itibarıyla %2.11 büyüme oranına sahip bir ülkedir. Ülkenin GSYH büyüme oranı miktarları 2012, 2013, 2014 ve 2015 yılları için sırayla %6,95, %5,7, %5,3 ve %5,6'dır. Kenya ekonomisinde bu yıllarda tek haneli enflasyon oranıyla ayrıca durağan bir makroekonomik ortam görülmüştür. Kenya'nın Etiyopya, Somali, Güney Sudan, Tanzanya ve Uganda gibi ülkelerle sınırları vardır (Republic of Kenya, 2016)

Kenya ülke raporu rakamlarına göre, kişi başına düşen gelir satın alma gücü paritesine göre 1800 \$, cari fiyatlarla ise yaklaşık 1000 \$ civarındadır. 2012 yılında %9,4 oranını gören enflasyon, başarılı para politikaları sayesinde 2013 yılı başında hükümetin hedefi olan %5 seviyesinin altına inerek %4,5 oranına gerilemiştir. Kenya'da kişi başına gelirin 2020'de satın alma gücü paritesine göre 2950 dolara yükselmesi, 2030 yılına kadar da GSYİH'nin yıllık ortalama % 5-6 oranında büyümesi beklenmektedir.

Ülkenin önemli hedeflerinden birisi sanayileşme olmakla birlikte, bağımsızlığın kazanılmasından bugüne kadar bu alanda önemli bir ilerleme sağlanamamıştır. Enerji ve su sektörlerinin GSYİH'daki payı %4, madencilik sektörünün GSYİH'daki payı ise %0,5 oranındadır. Sanayi sektörü üç büyük kent olan Nairobi, Mombasa ve Kisumu'da yoğunlaşmıştır. İmalat sanayinde değirmencilik, bira üretimi, süt ve şeker rafinerisi gibi gıda işleme sanayi ön plandadır. Kenya Mombasa'da rafineri yoluyla petrol ürünleri üretmekte olup, önemli bir çimento üretim kapasitesine de sahiptir (Kenya Ülke Raporu, 2011: 38).

Kenya dünyanın en büyük 106. ihracat ülkesidir ve ekonomik karmaşıklık endeksine göre dünyanın 92. en karma ekonomisidir. 2014 de Kenya da ticaret dengesi 12 milyar dolar, ihracatı 5,96 milyar \$ ve ithalatı 18 milyar \$ olan eksi bir ticaret dengesi kaydedilmiştir.

2014’de Kenya’nın GSYH’si 60,9 milyar dolar ve KBGSYİH’sı 2.95 bin dolardır. Kenya National Bureau of Statistics’ten toplanan veriler 2014 yılı için en yüksek ihracatı göstermiştir (ACE: 2016).

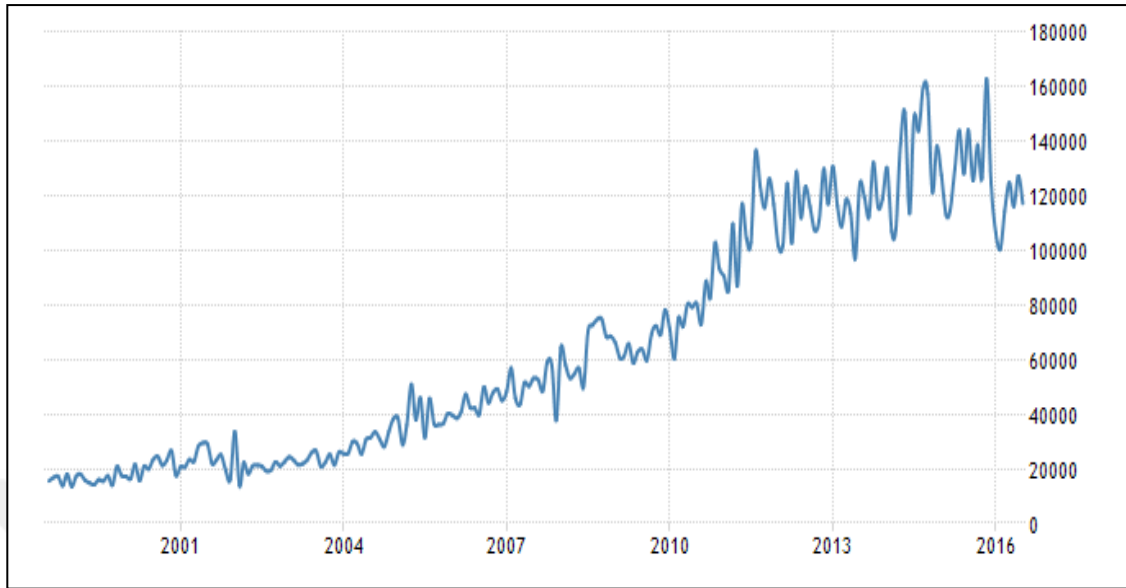

Şekil 1.3. Kenya İhracatı (2006-2016) (Milyon Dolar Cinsinden)

Kaynak: Central Bank Of Kenya

Kenya’nın ihracat kalemleri çiftçilik (962.705.336 \$), çay (931.878.329 \$), turizm (863.510.310 \$), giyim, tekstil ve aksesuar (287.240.880 \$), kahve (kavrulmamış) (197.590.846 \$), tütün ve tütün ürünleri (166.969.600 \$), demir ve çelik (133.391.124 \$), plastik (109.102.769 \$), ana yağlar (107.704.120 \$) tıbbi ilaçlardır (82.281.383 \$).

Zambiya (741 milyar dolar), Tanzanya (646 milyon \$), Uganda (596milyon dolar), Hollanda (519 milyon dolar) ve Birleşik Devletler (519 milyon \$) Kenya’nın en çok ihracat yaptığı devletler arasındadır. Ayrıca en yüksek ithalat partneri Çin (4.9milyar \$), Hindistan (4,39 milyar \$), Japonya (928 milyardolar), Malezya (739 milyar \$), Güney Afrika (718 milyar \$)’dır.

Şekil 1.4. Kenya İthalatı (2001-2016) (Milyon Kenya Şilin Cinsinden)

Kaynak: Central Bank of Kenya

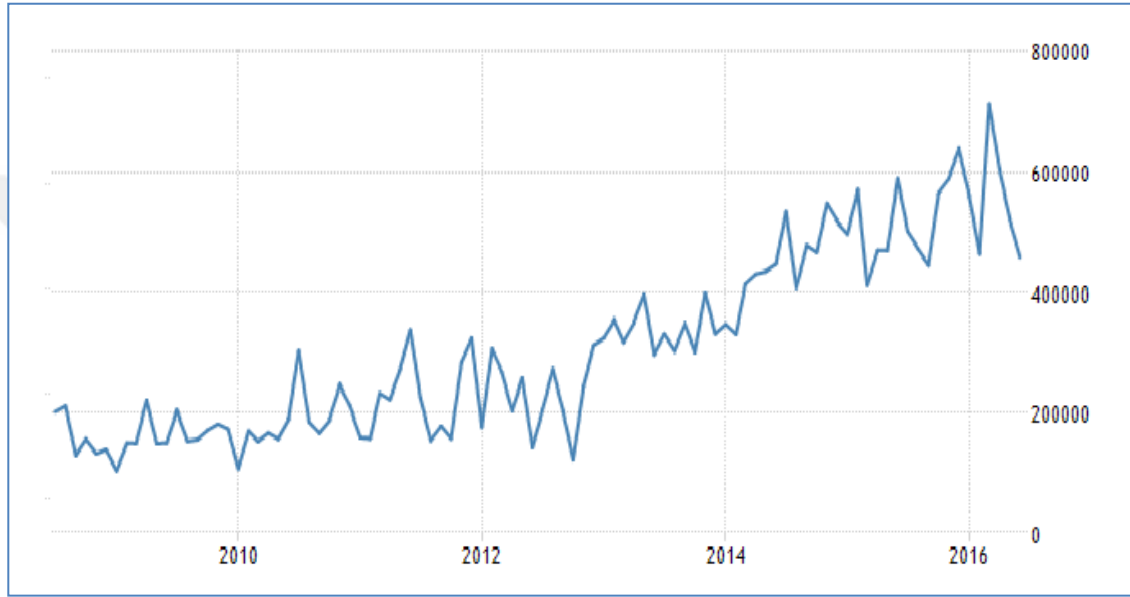
Kenya ithalatı 2016 yılının Haziran ayında 127.320 milyon iken Temmuz ayında 117.321 milyon Kenya şilini olarak gerçekleşmiş ve ithalatta bir azalma yaşanmıştır. Kenya'da 1998'den 2016 yılına kadar ortalama ithalat 644.446,86 milyon Kenya şilindir. Tüm zamanları ele aldığımızda ulaşılan en yüksek ithalat 2015 yılının Kasım ayında 162.942 milyon Kenya şilini olarak gerçekleşmiştir. En düşük ithalat ise 1999 yılının Ocak ayında 13.453 milyon Kenya şilini olarak görülmektedir. İthalatını çoğunlukla makine, nakliye tesisatı, akaryakıt, motorlu taşıtlar, demir, çelik, reçine ve plastik oluşturmaktadır. Kenya'nın ithalat ortaklarını Hindistan, Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya oluşturmaktadır.

1.3.3. Madagaskar

Madagaskar Mozambik'in karşısında Afrika'nın güney sahilinde Hindistan okyanusunda yer almaktadır. 2015 itibariyle 24,24 milyon nüfusa sahiptir. Madagaskar dünyanın en geniş 4. adasıdır ve Arizona'dan iki kat daha büyüktür. Komoros, Mozambik, Mayotte, Seyşeller adaları ile sınırları vardır (<http://www.infoplease.com>). 2015 yılı için kaydedilmiş GSYİH'sı 9,981 milyar dolar, GSYİH büyüme oranı %3 ve enflasyonu %7,4'tür. Ayrıca 2014 yılında ayrıca %3'lük bir büyüme oranına ulaşmıştır. Madagaskar "Common Market for Eastern and Southern Afrika" (COMESA)'nın bir ticaret bloğudur. Ülkede fakirlik düzeyi % 90, aşırı fakirlik ise % 50 olarak hesaplanmaktadır. Tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörlerinden edinilen gelirler ülke için

önemli bir gelir ve istihdam kaynağıdır. Öte yandan, Madagaskar'ın aralarında elmas, yarı değerli taşlar ve petrolün de olduğu önemli yeraltı zenginlikleri bulunduğu sanılmaktadır (IMF, 2015).

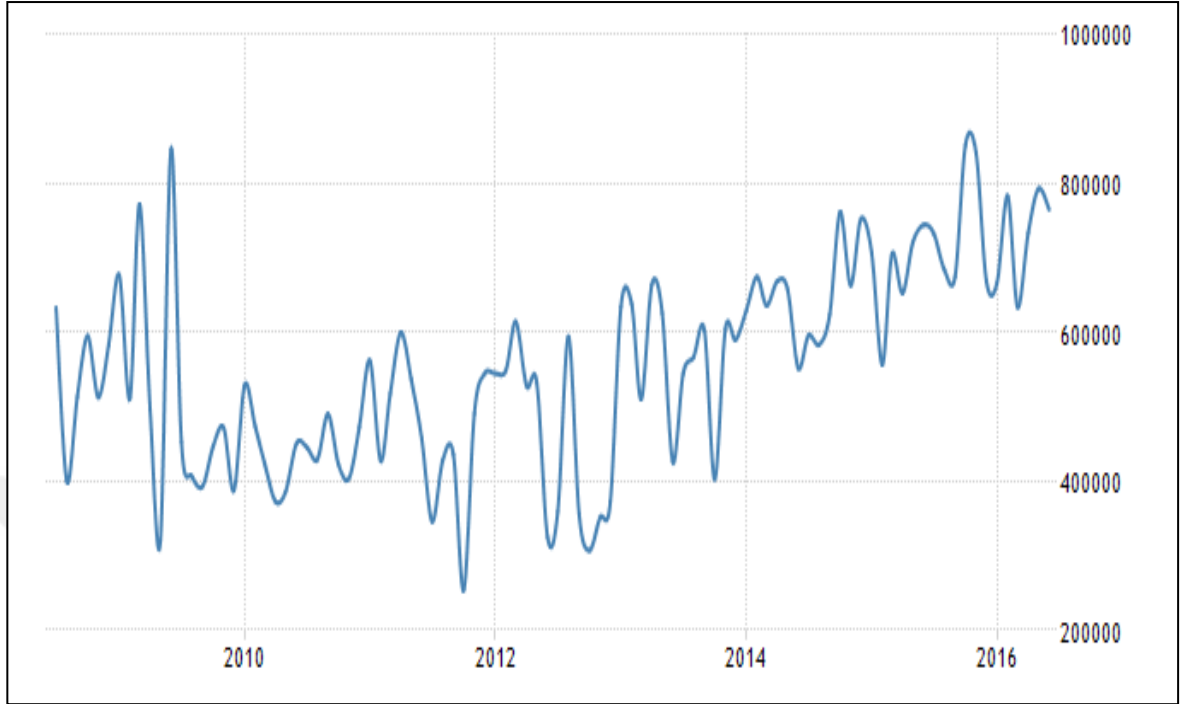
Ekonomik karmaşıklık endeksine göre Madagaskar dünyada 131. en büyük ihracat ekonomisi ve 132. en karma ekonomi olarak değerlendirilir. 2015 yılında Madagaskar'dan ABD'ye ihracatının 2 milyar \$ olması Madagaskar ekonomisinin %5,5'lik kısmına eş değerdir.

Şekil 1.5. Madagaskar İhracatı (2010-2016) (Milyon Ariary Cinsinden)

Kaynak: Institut National de la statistique de Madagascar

Madagaskar ekonomisinin en yüksek ihracat ürünleri nikel 523,3 milyon \$ (toplam ihracatın 26,8%'i), Kahve, çay ve baharat 369 milyon \$ (18,9%), giyim 192 milyon \$ (%9,8), örgü giyim 189,5 milyon \$ (%9,7) diğer ana metaller 89 milyon \$ (2,3%), sebze 38,6 milyon \$ (%2), yağ 44,2 milyon \$, et/deniz ürünleri 33,9 milyon \$ (%1,7)'dir. Madagaskar'ın temel ihracat ortakları Fransa, Birleşik devletler, Belçika, Lüksemburg, Almanya ve Güney Afrika'dır. En yüksek ithalat yaptığı ülkeler ise Çin, Birleşik Arap Emirlikleri, Fransa, Hindistan ve Güney Afrika'dır.

Şekil 1.6. Madagaskar İthalatı (2010-2016) (Milyon Ariary Cinsinden)

Kaynak: Institut National de la statistique de Madagascar

Madagaskar'da ithalat 2016 yılının Mayıs ayında 793.523 milyon ariary'den, Haziran ayında 117.321 milyon ariary'e düşmüştür. Madagaskar'da 2008 yılından 2016'a kadar ortalama ithalat 555.393 milyon ariary'dir. Tüm zamanları ele aldığımızda ulaşılan en yüksek ithalat 2015 yılının Ekim ayında 851.994 milyon ariary'dir. En düşük ithalat ise 2011 yılının Ekim ayında 253.874 milyon ariary olarak görülmektedir. Madagaskar'ın ithalat ortaklarını Fransa, Çin, Güney Afrika ve Singapur oluşturmaktadır.

1.3.4. Mozambik

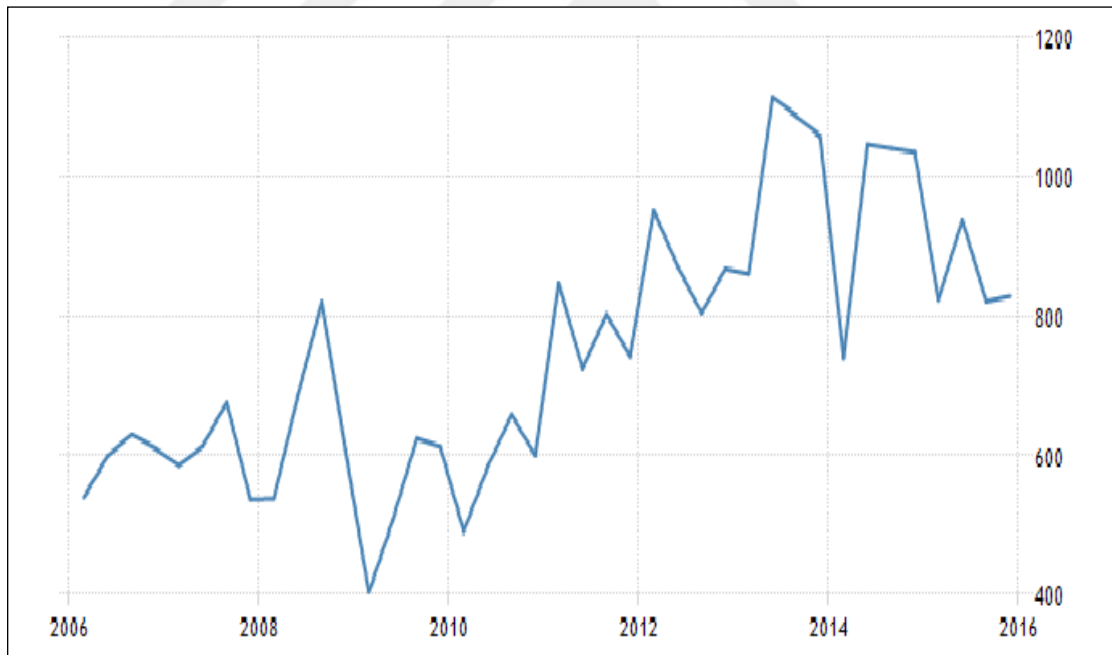
Mozambik Güney Afrika'nın doğu kıyısında yer alır. Birleşmiş Milletlerin 2005 verilerine göre Mozambik'in nüfusu 19 milyon olarak hesaplanmıştır. Dünyadaki nüfus sıralamasında 54. basamakta yer almaktadır.

Mozambik ekonomisi genel olarak tarıma dayanmaktadır. İşletmeye elverişli toprakların %5'i ancak kullanılabilir. Başlıca ihraç ürünleri; mahun cevizi, şeker, pamuk, çay ve Hindistan cevizidir. Bu ürünler Mozambik ihracatının %60'ı teşkil etmektedir. Büyük Hindistan cevizi, pirinç, buğday, mısır, yerfıstığı ve muz yerli nüfusun tüketim ihtiyacını karşılamak için

yetiştirilmektedir. Mozambik, dünyanın en çok mahun cevizi üreten ülkesidir. Bu ürünü en çok satın alan ülkeler Hindistan ve ABD'dir (<http://www.cem.gov.tr>).

Sanayi ürünleri GSMH'nin %10'unu oluşturmakta olsa da 1960'lardan bu yana arttırılmaktadır. Sanayi genel itibariyle şeker, hindistancevizi, buğday ve pamuk gibi ürünlerin işlenmesine tahsis edilmiş durumdadır. Çimento ve suni gübre fabrikaları iç ihtiyaçları karşılar. Komşu ülkelere ihraç için; demiryolu, araba ve makineleri imal etmektedir. Maputo'daki bir petrol rafinerisi, Svaziland ve Güney Afrika Cumhuriyeti petrolü ihraç etmektedir (<http://www.cem.gov.tr>).

Ekonomik karmaşıklık endeksine göre Mozambik dünyanın 100. en büyük ihracat ülkesi ve 123. en karma ekonomisidir. 2014 yılında Mozambik'in ihracatı 7,27 milyar \$, ithalatı 10,3 milyar \$'dan meydana gelerek 3,04 milyar \$'lık bir eksi yönde bir ticaret dengesiyle sonuçlanmıştır. 2014 yılında GSYİH'si 15,9 milyar \$ KBGSYİH ise 1,13 bin dolardır.

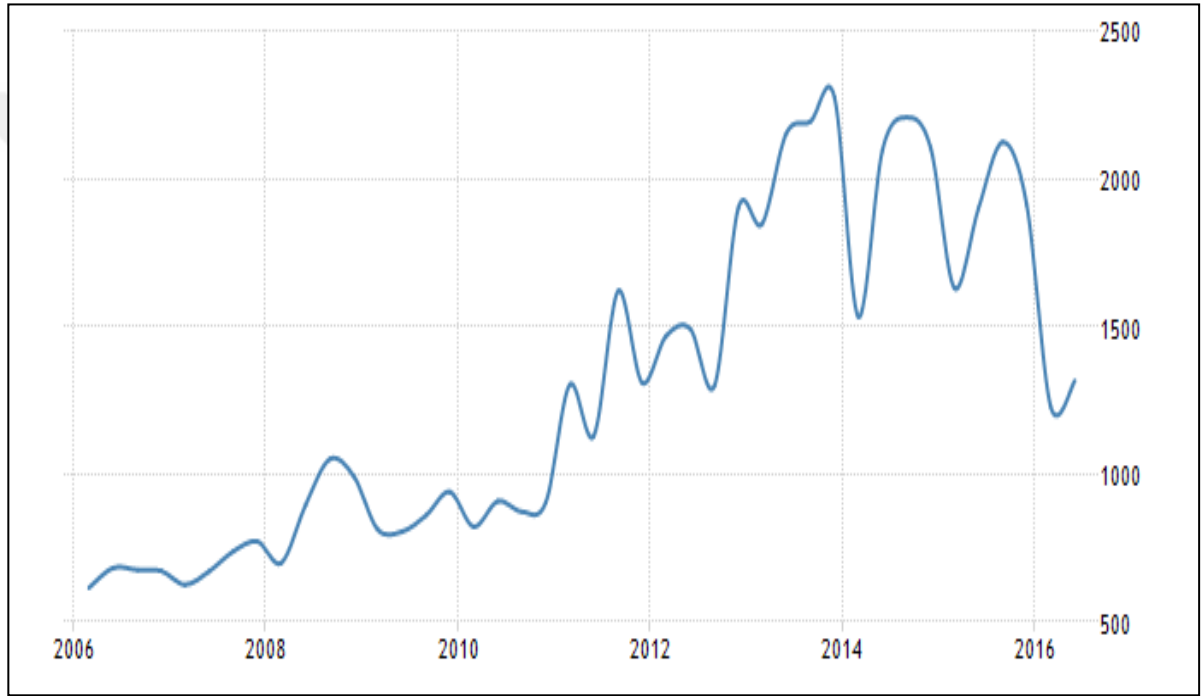
Şekil 1.7. Mozambik İhracatı (2006-2016) (Milyon Dolar Cinsinden)

Kaynak: Instituto Nacional De Estatistica, Muzambique

Mozambik'in en yüksek ihracatı 1,42 milyar \$'la işlenmemiş alüminyum, 1,05 milyar \$'la alüminyum külçeleri, 671 milyon \$'la sıvılaştırılmış petrol, 603 milyon \$'la rafine edilmiş petrol ve 488 milyon \$'la kök kömürüdür, en yüksek ithalat ürünleri ise rafine edilmiş petrol (1,34

milyar \$), işlenmemiş alüminyum (513 milyon \$), demirli alaşım (321 milyon\$), dağıtım ağı (316 milyon \$) ve telefon (266 milyon \$)'dan meydana gelmiştir.

Mozambik'in en çok ihracat yaptığı ülkeler Güney Afrika (1,16 milyar \$), Hollanda (1,14 milyar \$), Hindistan (638 milyon \$), Çin (541 milyon \$) ve Singapur (474 milyon \$)'dan meydana gelmektedir. En fazla ithalat yaptığı ülkeler ise Güney Afrika (2,75 Milyar \$), Çin (1,06 Milyar \$), Bahreyn (700 milyon \$), Hollanda (595 milyon \$) ve Zimbabwe (532 milyon \$) gibi ülkelerden oluşmaktadır.

Şekil 1.8. Mozambik İthalatı (2006-2016) (Milyon DolarCinsinden))

Kaynak: Instituto Nacional De Estatistica, Muzambique

Mozambik'te ithalat 2016 yılının ilk çeyreğinde 1.229,90 milyon dolar'dan, 2016 yılının ikinci çeyreğinde 1.317,50 milyon dolar'a çoğalmış. 1980'den 2016 yılına kadar ortalama ithalatın 83.820 milyon dolar olduğu görülmektedir. Tüm zamanları ele aldığımızda ulaşılan en yüksek ithalat 2013 yılının dördüncü çeyreğinde 2.277,30 milyon dolar olarak gerçekleşmiş ve en düşük ithalat seviyesi ise 1997 yılının ilk çeyreğinde 119,97 milyon dolar olmuştur. Mozambik'inin ithalat maddeleri makine ve teçhizat, araçlar, akaryakıt, kimyasallar, metal ürünleri ve gıda malzemeleri oluşturmaktadır. Mozambik'inin ithalat ortakları Güney Afrika, Hollanda, Japonya, Çin ve Portekiz oluşturmaktadır.

1.3.5. Sudan

Sudan Afrika'nın Kuzeydoğusunda yer alır, komşuları batıda Çat ve Orta Afrika Cumhuriyeti, Kuzeyde Mısır ve Libya, Doğuda Etiyopya, Eritre ve Güney Sudan, Güneyde Kenya, Uganda ve Demokratik Kongo Cumhuriyetinden meydana gelmektedir. Sudan'ın 2000 yılında ki nüfusu 35 milyon olarak hesaplanmıştır.

Ülke ekonomisi temel ihraç malı ham petroldür. Sudan ekonomisi petrol üretimindeki artış ve yüksek petrol fiyatları yabancı yatırımların da etkisiyle büyüme göstermiş; 2006 ve 2007'de ekonomik büyüme %10 olarak gerçekleşmiş. Ancak 2007 yılındaki finans krizin etkisiyle 2009'da % 4,2, 2010 ise %5,2 civarında büyüme yaşanmıştır. Tarım sektörü istihdamın %80'ne, GSYİH'nin üçte birine tekabül eden bu sektör Sudan ekonomisi için en önemli sektördür. Tarım sektöründe susam ve hayvancılık ön plandadır. Uzun yıllar süren iç savaş Darfur sorunu ve temel altyapı eksikliği sonucu halkın büyük bir kısmı yoksullukla mücadele etmektedir. 2011'de Sudan referandumuna gitmiş ve bu süreçte Sudan para birimi önemli ölçüde değer kaybetmiş olup Sudan Merkez Bankası Sudan poundunun değerini korumak için para piyasasına müdahale ederek aşırı döviz talebini önlemeye çalışmıştır. Sudan hükümeti 1997'de ekonomi politikalarında ciddi değişikliğe gitmiş IMF'nin kontrolünde kapsamlı bir ekonomik reform ve yapısal değişim programı uygulamaya koymuştur (DEİK, 2011).

Ekonomik karmaşıklık endeksine göre Suda dünyanın 128. en büyük ihracat ülkesi ve 141. en karma ekonomisidir. 2014 yılında Sudan'ın ihracatı 2,89 milyar \$ ithalatı 6,51 milyar \$'dan meydana gelerek 3,62 milyar \$'lık bir eksi yönde bir ticaret dengesiyle sonuçlanmıştır. 2014 yılında GSYİH'si 73,8 milyar \$ KBGSYİH ise 4,07 \$ bin dolardır.

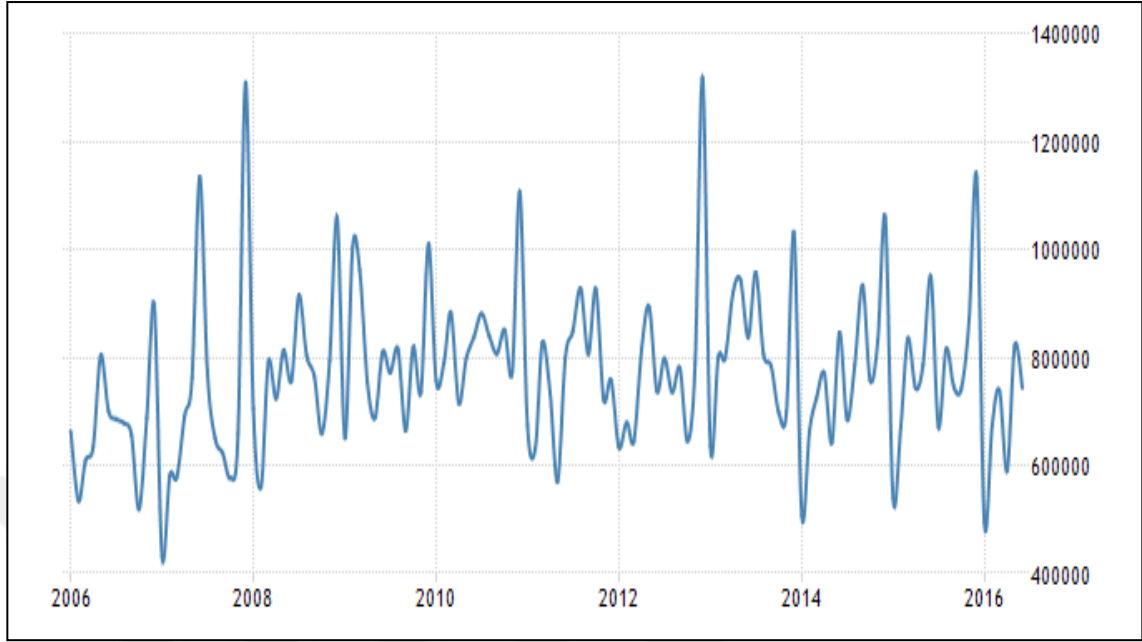

Şekil 1.9. Sudan İhracatı (2006-2016) (Bin Dolar Cinsinden)

Kaynak: Central Bank of Sudan

Sudan'ın en yüksek ihracat ürünleri ham petrol (1,86 milyar \$), diğer yağ tohumları (240 milyon \$), işlenmemiş şeker (108 milyon \$) ve rafine edilmiş petrol (100 milyon \$)'dan meydana gelmektedir. En yüksek ithalat ürünleri ise buğday (724 milyon \$), işlenmemiş şeker (328 milyon \$), paketlenmiş ilaçlar (258 milyon \$), kauçuk ayakkabı (166 milyon \$) ve kauçuk tekerlekler (120 milyon \$)'dan meydana gelmektedir.

Sudan'ın en çok ihracat yaptığı ülkeler Çin (1,4 milyar \$), Hindistan (598 milyon \$), Japonya (115 milyon \$) Etiyopya (113 milyon \$) ve Mısır (113 milyon \$)'dan oluşmaktadır. En fazla ithalat yaptığı ülkeler ise Çin (1,92 milyar \$), Hindistan (872 milyon \$), Mısır (382 milyon \$), Türkiye (307 milyon \$) ve Rusya (293 milyon \$) şeklindedir.

Şekil 1.10. Sudan İthalatı (2006-2016) (Milyon Dolar Cinsinden)

Kaynak: Central Bank of Sudan

Sudan ithalatı Mayıs 2016'da 822.643 bin dolar iken, Haziran 2016'da 749.837 bin dolar'a düşmüştür. 2003 yılında 2016 yılına kadar ortalama ithalat 68.554,727 bin dolardır. Tüm zamanları ele aldığımızda ulaşılan en yüksek ithalat 2012 yılının Aralık ayında 1.318.979 bin dolardır. En düşük ithalat ise 2003 yılının Ocak ayında 174.078 bin dolardır. Sudan ithalatını gıda (%20), üretilmiş mallar (% 10) ve makine (%20) oluşturmaktadır. Sudan ithalat ortakları Çin (%22) , Brezilya, UAE, Hindistan, İtalya ve Almanya'dır.

1.3.6. Tanzanya

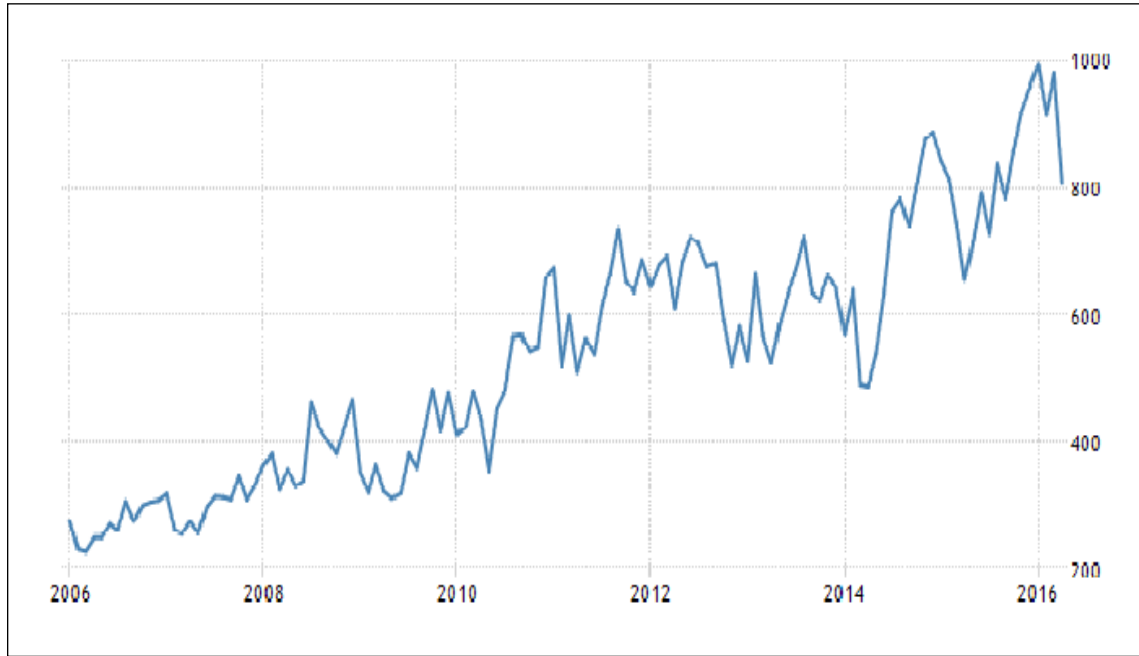
Tanzanya Doğu Hindistan Okyanusun da Doğu Afrika'da yer almakta ve komşuları kuzeyde Uganda ve Kenya, batıda Burundi, Ruanda ve Kongo ve güneyde Mozambik, Zambiya ve Malawi'dir. Doğu Afrika bölgesi olan Tanzanya'nın 2014 yılındaki nüfusu 47,4 milyon olduğu hesaplanmıştır (Dünya Bankası).

Tanzanya son yıllarda GSYİH'sindeki %7'lik etkileyici büyümesi ile gelişmekte olan bir ülke olarak potansiyel bir yere sahip olduğuna inanılmaktadır. Tanzanya artan GSMH'si ile ekonomik istikrarı önemli bir artış göstermiştir(1994 de 0,4% den 2013 kadar 8,8%'e). Fakat bu ekonomik gelişmelere rağmen Tanzanya dünyanın en fakir ülkelerinden biridir. GSMH'sindeki bu artışlar gelir adaletsizliğini gizlemektedir. 2012 nüfus ve konut sayımlarına göre 2011-2012 hane halkı

geliri anketine göre fakir halkın %84'ü kırsal alanlarda kalanı ise kentlerde yaşamaktadır. Sağlık ve eğitim hizmetlerine ulaşımın yetersiz olması, tarım girdilerinin eksikliği, tarım dışı faaliyetlere fırsatın olmaması, bağımlılık ve güçsüzlük karakteristik fakirliği tanımlar (Lyngge, 2009).

Tarım (ormancılık, avcılık, balıkçılık ve ürün yetiştirme) Tanzanya ekonomisinin belkemiğidir. Tarım GSMH'ya %40 katkı sağlamaktadır, ülkenin ihracatına %85, ülke işgücünün istihdam edilmesine %80 katkı sağlar. Tarım haricinde küçük sektörlerde turizm, madencilik, fabrikalarda ekonomiye katkı sağlar (Tanzania Ministry of Foreign affairs and International cooperation, 2015). Bir diğer yandan, Tanzanya yardımlara bağımlı olacak kadar çok, diğer ülkelerden yardım almaktadır. Yabancı yardımlar 2010/2012'de toplam bütçenin %28'ini oluşturmuştur ve politikacılar yabancı yardıma olan bağımlılığı azaltmak için strateji geliştirdiler (policy reform, 2011).

Ekonomik karmaşıklık endeksine göre Tanzanya dünyanın 102. en büyük ihracat ekonomisi ve 114. en karma ekonomisidir. 2014 yılında Tanzanya'nın ihracatı 6,4 milyar dolar ithalatı 13,5 milyar dolardan meydana gelerek 7,07 milyar dolarlık bir eksi yönde bir ticaret dengesiyle sonuçlanmıştır. 2014 yılında GSYİH'si 48,1 milyar dolar KBGSYİH ise 2,54 bin dolardır.

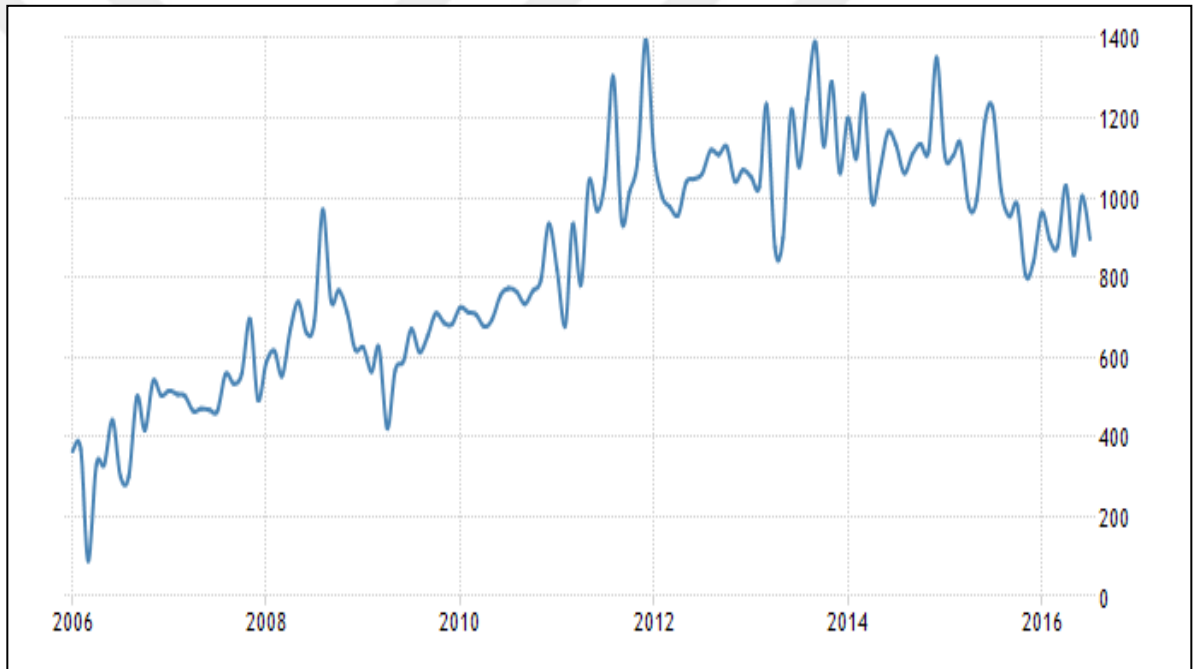

Şekil 1.11. Tanzanya İhracatı (2006-2016) (Milyon Dolar Cinsinden)

Kaynak: Bank of Tanzania

Tanzanya'nın en yüksek ihracat ürünleri altın (1,37 milyar \$), işlenmemiş tütün (402 milyon \$), kıymetli metallere (366 milyon \$), diğer yağlı tohumlar (280 milyon \$) ve bakır cevheri (244 milyon \$)'dan meydana gelmektedir. En yüksek ithalat ürünleri ise rafine edilmiş petrol (3,42 milyar \$), Hindistan cevizi yağı (354 milyon \$), paketlenmiş ilaçlar (339 milyon \$), arabalar (310 milyon \$) ve buğday (247 milyon \$)'dan meydana gelmektedir.

Tanzanya'nın en çok ihracat yaptığı ülkeler Çin (530 milyon \$), Hindistan (1,09 milyar \$), Kenya (445 milyon \$) ve Japonya (392 milyon \$)'dan meydana gelmektedir. En fazla ithalat yaptığı ülkeleri ise Çin (2,32 Milyar \$), Hindistan (2,55 milyar \$), Birleşik Arap Emirlikleri (1,12 milyar \$), İsviçre (839 milyon \$) ve Kenya (646 milyon \$)'dan oluşmaktadır.

Şekil 1.12. Tanzanya İthalatı (2006-2016) (Milyon Dolar Cinsinden)

Kaynak: Bank of Tanzania

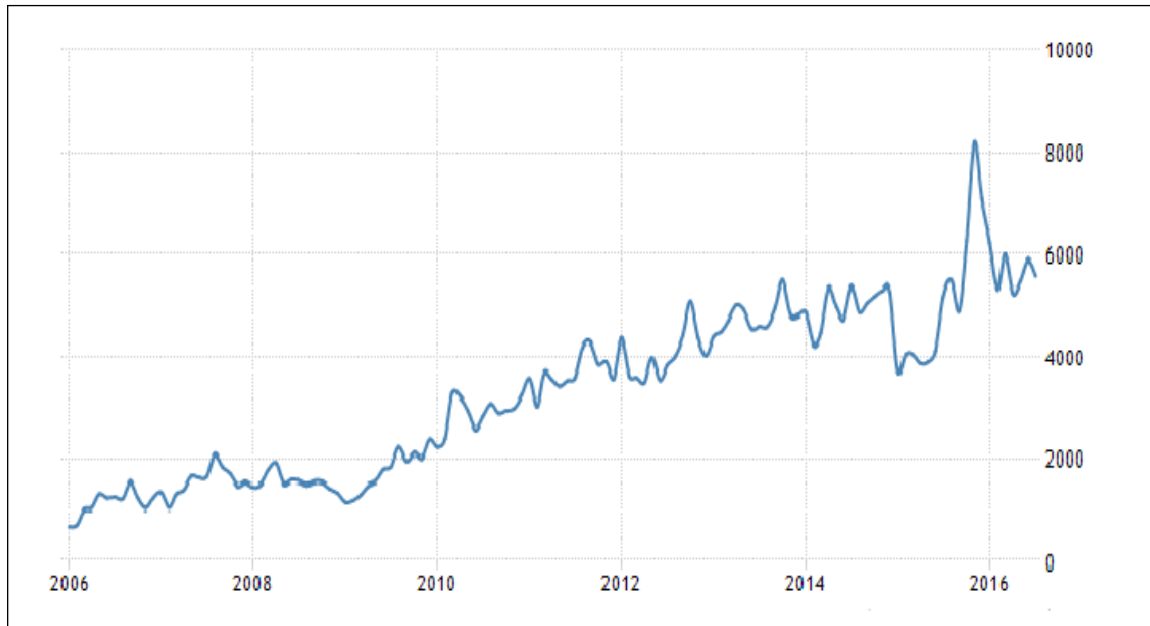
Tanzanya'da ithalat Haziran 2016'daki 1.003,40 milyon dolardan Temmuzda 896,40 milyon dolar olarak gerçekleşmiş ve ithalatta azalma yaşanmıştır. Tanzanya 2006'dan 2016'a kadar ortalama 836,45 milyon dolarlık ithalat yapmıştır. Bu dönemin en yüksek ithalatı Aralık 2011'da 1.399,30 milyon dolara ulaşmış ve en düşük ithalatı da Mart 2006'da 88,30 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Tanzanya en çok taşıma araçları, makine, petrol, sanayi ham madde ve tüketim mallarını ithalat etmektedir. En önemli ithalat ortakları da Çin, Hindistan, Güney Afrika, Kenya ve Birleşik Arap Emirlikleridir.

1.3.7. Zambiya

Zambiya Doğu Afrika'da denize kıyısı olmayan bir ülkedir. Komşuları Angola, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Malavi, Mozambik, Namibya, Tanzanya ve Zimbabve'den meydana gelmekte ve güncel nüfusu yaklaşık 16,8 milyondur (Birleşmiş Milletler, 2016). Zambiya Güney Afrika Gelişmiş Ülkeler Komitesi ve COMESA'ya üyedir.

Zambiya'da toplam nüfusun %65'i tarımla ve %35'i de sanayi ve ticaretle meşguldür. Ülkenin önde gelen tarım ürünleri mısır, tütün, yerfıstığı, pamuk ve şekerdir. Tekstil lastik, boru, patlayıcı madde ve tütün sanayileri daha gelişmiş durumdadır. Maden işletmesi 1969'dan itibaren adım adım devletleştirilmiştir. Kauçuk ve fildişi ülkenin önemli zenginlik kaynaklarıdır. Ülkenin en önemli ihraç malları balık, kurşun, çinko ve tütündür. Ülkeye ithal edilen ürünler de mamul maddeler ve makinelerdir. Zambiya'nın esas ihraç malı bakırdır, dünya pazarında bakır fiyatlarının düşmesi ülke ekonomisinin ters yönde etkilemektedir. 2002-2008'de Zambiya'nın GSYİH yıllık %5 oranında artış göstermiştir. Bu artış madenleri yapı, ulaştırma, depolama, iletişim sektörlerinden kaynaklanmaktadır (Zambiya Merkez Bankası Ülke Raporu, 2013: 5).

Ekonomik karmaşıklık endeksine göre Zambiya dünyanın 83. en büyük ihracat ekonomisi ve 77. en karma ekonomisidir. 2014 yılında Tanzanya'nın ihracatı 12,6 milyar dolar ithalatı 9,6 milyar dolardan meydana gelerek 2,99 milyar dolarlık bir artı yönde bir ticaret dengesi elde etmiştir. 2014 yılında GSYİH'si 27,1 milyar dolar KBGSYİH ise 3,9 bin dolardır.

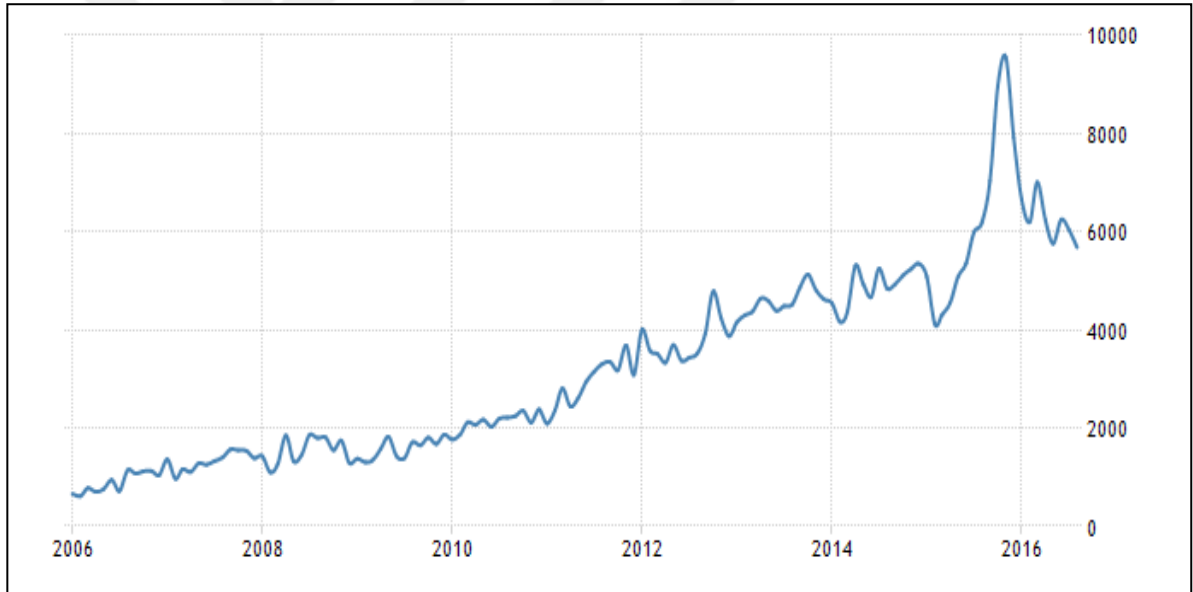

Şekil 1.13. Zambia İhracat (2006-2016) (Milyon ZMK Cinsinden)

Kaynak: Central Statistical Office, Zambia.

Zambiya'nın en yüksek ihracat ürünleri rafine edilmiş bakır (80,4 milyar \$), işlenmemiş bakır (1,68 milyar \$), işlenmemiş tütün (282milyon \$), kobalt (232 milyar \$) ve sülfürik asit (217 milyar \$)'ten meydana gelmektedir. En yüksek ithalat ürünleri ise bakır cevheri (1,19 milyar \$), rafine edilmiş petrol (1,02 milyar \$), dağıtım ağı (355 milyar \$), kalıp demir (308 milyar \$) ve geniş yapılı tekerlek (230 milyar \$)'den oluşmaktadır.

Zambiya'nın en çok ihracat yaptığı ülkeler İsviçre (4,33 milyar \$), Çin (3,92 milyar \$), Demokratik Kongo cumhuriyeti (757 milyar \$), Güney Afrika (757 milyar \$) ve Avustralya (348 milyar \$) şeklindedir. En fazla ithalat yaptığı ülkeler ise Güney Afrika (3,15 Milyar \$), Demokratik Kongo cumhuriyeti (1,43 milyar \$), Çin (876 milyar \$), Kenya (741 milyar \$) ve Hindistan (419 milyar \$) gibi ülkelere olmaktadır.

Şekil 1.14. Zambia İthalatı (2006-2016) (Milyon ZMK Cinsinden)

Kaynaka: Central Statistical Office, Zambia.

Zambiya'da ithalat Temmuz 2016'daki 6.038 milyon ZMK'den Ağustos 2016'daki 5.686 milyon ZMK'ye düşmüştür. Zambiya'da 2003'den 2016'ya kadar olan sürede yıllık ortalama ithalat 2.661,33 milyon ZMK olmuştur. Bu dönemin en yüksek ithalatı Kasım 2015'te 9.553 milyon ZMK, en düşük ithalatı da Eylül 2003'de 518 milyon ZMK olarak gerçekleşmiştir. Zambiya en çok benzin, makine ve yemek malzemesi ithalat etmektedir. Zambiya'nın en çok ithalat yapan ülkeleri de Güney Afrika, Kongo-Kinşasa ve Çin'dir.

İKİNCİ BÖLÜM

İHRACAT PERFORMANSININ BELİRLEYİCİLER İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR VE DOĞU AFRIKA ÜLKELERİNİN İHRACAT PERFORMANSININ BELİRLENMESİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

2.1. İhracat Performansının Belirleyicilerin ile İlgili Çalışmaları

İhracat performansını açıklamak için birçok önemli değişken kullanılmıştır. Doğu Afrika'daki ihracat performansı faktör etkisini tanımlamak için kur oranı, enflasyon, doğrudan yabancı yatırım, endüstrileşme, iş gücü ve GSYİH gibi değişkenleri kullanılmıştır.

2.1.1. Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH)

İhracat ve GSYİH arasındaki ilişkiyi tartışan araştırmalar iktisadi araştırmalar arasında önemli ve öncelikli bir yere sahiptir. Hesiao ve Hesiao (2006) 1986-2004 döneminde Granger nedensellik testi ve panel veri analizi yaparak sekiz Doğu Asya ülkesinin DYY, ihracat ve GSYİH arasındaki ilişkiyi incelemiş ve GSYİH ve ihracat arasında çift yönlü bir nedensellik olduğunu bulmuştur.

Michaely (1977) Feder (1983) ve Greenaway vd. (1999) İhracat ve GSYİH arasındaki nedensellik ilişkisine yönelik olarak iki değişken arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır. Rodrik (1999) toplam karşı bölümler ve zaman serisi analizi ile 1964-1994 döneminde 37 Afrika ülkesine ilişkin bir belirleyici olarak ihracat büyüme oranını kullanıp regresyon analizi yapmıştır ve sonucunda GSYİH'nin ihracat büyümesi üzerine önemli bir etkisinin olduğunu bulmuştur.

Xu (2000) 74 ülkeyi 1965-1992 dönemini kapsayan çalışmasında VAR analizi kullanmış ve 74 ülkenin 55'inin uzun dönemli GSYİH büyümesinde öncelikli birinci ihracat büyümesini pozitif yönde etkilediğini belirtmiştir.

Kumar (1998) gelişmekte olan ülkelerin ihracat performansının belirleyicileri üzerine yaptığı çalışmasında GSYİH'nin pozitif bir etkiye sahip olduğunu belirtmiştir.

Takım (2010) 1975-2008 Türkiye verilerini kullanarak Türkiye'de GSYİH ile İhracat arasındaki İlişki Granger Nedensellik analiziyle test edilmiş ve ihracat artışının büyümedeki artışı desteklemediği sonucuna ulaşılmıştır

Literatür üretimde veya GSYİH'deki artışların ihracat artışlarının temel nedeni olduğunu göstermektedir.

2.1.2. İşgücü

İşgücü, ihracatın belirleyenleri arasında önemli bir faktördür. Faktör donanımları teorisine göre ev sahibi bir endüstri zengin kaynaklarıyla ürettiği ürünleri ihraç ettiğinden ülkenin işgücünün üretkenliği arttıkça her birimde işgücü maliyeti o kadar azalır ve ürünler ucuzlar. Üretkenlikteki bir artış ev sahibinin ihracat malında yoğun olarak kullanılan faktörün bol olması anlamına gelir ve firmalar o ülkelerin ürünlerinden daha fazla satın alırlar ve böylece, ihracat artarken ithalat düşmektedir. H-O modeline göre niteliksiz işgücünün bol olduğu ülkelere yatırım yapmak maliyetli olmakta ve ihracatta negatif bir etki yaratmaktadır. Deneysel olarak Brezilya ve Endonezya firmaları üzerinde test edilmiş ve bazı iktisatçılar bunların ihracat performansı ile negatif ilişkili olduğunu bulunmuştur Willmore (1992), Ramstetter (1999).

Ahmet (2006) 1970-2004 döneminde panel veri kullanarak 75 gelişmekte olan ülke için ihracat performansının belirleyicilerini incelenmiştir. İhracat değişkenleri olarak: DYY, GSYİH, GSYİH büyüme oranı, reel efektif döviz kuru, dolaylı vergiler ve işgücü verilerini kullanmıştır. Tahmini strateji, rastgele etki modeline dayanmaktadır. DYY hariç tüm değişkenlerin pozitif işaretle önemli bir büyüklük taşıdığını bulmuştur. Doğu Afrika ülkeleri sermaye yoksunudur ama iş gücü açısından zengindirler. Eğer bu bolluğu endüstriyel üretimde adam akıllı kullanabilirse endüstriyel gelişmeyi yakalar ve ihracatlarını arttıırırlar. Ek olarak iş gücü yoğun ülkelerin ürettikleri ürünlerden yapılan ihracat gelişmekte olan her ülkenin ihracatını geliştirir.

2.1.3. Endüstrileşme

Endüstrileşme, bir ülkedeki tüm gelişmeler öncülük eden faktörlerden birisi olup ürünlerin büyük miktarda üretilmesine katkı yapmaktadır. Ülkelerde endüstrileşme arttıkça bu durum ihracat performansına pozitif etki yapmaktadır. Ayrıca dünyadaki bütün gelişmiş ülkelerin endüstrileşmiş olduğu söylenebilir.

Belson-Martinez (2006) çalışmasında endüstriyel bölgelerle (kümelenme) ve KOBİ (küçük ve orta büyüklükteki işletmeler)'lerin ihracat performansları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bölgelerdeki firmaların yeri (rekabetçi ve kurum ağları) ve alandaki İspanyol KOBİ'nin ihracat performansı arasında anlamlı bir pozitif ilişki bulunmuştur.

Mamuro (2005) ihracatın 1980 ile başlayan Doğu Asya ekonomi mucizesinin omurgası olarak endüstrileşmeye öncülük ettiğini ortaya çıkarmıştır. Gao vd. (2010), İcoot (1995) ve Guillen (2003)'e göre istikrarda endüstri, endüstri aşaması, teknoloji dağılımı ve endüstrideki

birçok rakip ülkelerin ihracat performansında belirleyici olduğunu belirtmektedirler. Hermon (2008) Tanzanya'daki tarımsal üretimin endüstrisi ve ihracatı arasındaki nedenselliği 1970-2005 zaman dönemi için inceleyerek endüstriyel ve tarımsal büyümenin ihracatı arttırdığını bulmuştur. İhracat ile endüstriyel üretim ve tarım arasında Granger nedensellik ilişkisi olduğunu belirtmiştir.

Hasan Vd. (2012) Hindistan'da dış ticaret korumacılığı ve işsizlik oranı verilerini kullanarak işsizlik oranının dış ticaret performansını düşürdüğünü bulmuştur. FU vd. (2009) yüksek endüstri sahip ülkeler ihracata daha çok eğilimlidir, ihracat yoğun ülkedir ama endüstriyel üretim ve tarımsal üretim artırılması ihracatı arttırmayacaktır.

2.1.4. Doğrudan Yabancı Yatırım

Ampirik çalışmalar ihracat performansı ile doğrudan yabancı yatırım arasında önemli ve pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Sharma (2003) Hindistan'ın ihracat davranışlarını değerlendirmiştir ve Hindistan'ın ihracat arz kabiliyeti üzerine artan doğrudan yabancı yatırımın etkisine odaklanarak yaptığı çalışmasının sonucunda doğu ve güney doğu Asya ülkelerinin ihracat başarısını DYY'nin güçlü bir malzemesi olacağını belirtmiştir.

Zhang (2006) Çin'in ihracat performansı ve DYY çalışmada DYY'nin ana potansiyel büyüme katkısının ülkelerin ihracatını desteklediğini ileri sürmüştür. (O-Sluvan, 1993) Portekiz (Cabran, 1995), (bloke ve Pain, 1994), (ajami ve Borniv 1984: Gold Berg ve Clain, 1997; Groose ve Trevine, 1996) gibi bilim adamları ev sahibi ülkelerin ihracat performansları üzerine DYY'nin pozitif bir etkisinin olduğunu belirtişlerdir. Poin ve Wokoin (1997) DYY ve ihracat ilişkisini farklı ülkelere genişletmişlerdir. Bunların yansısı karşı görüşlü çalışmalarda vardır örneğini, Furtan ve Holsman (2004) Kanada ve ABD arasındaki gıda ürün ticaretini incelemiş ve ihracatın ABD DYY'si üzerinde önemli bir pozitif etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır. Magnus, Blomstrom ve Arikoka (1997) ev sahibi ülkenin ticaret performansında yabancı yatırımcıların yerel firmalarla ilişkisinin daha çok katkı yaptığını belirtmiştir. Çünkü sermaye ve teknoloji yatırım yapılan ülkelerdeki üretim için önemli etkenlerdir.

Dünya Ticaret Örgütü (1996) DYY ve dış ticaretin birbirlerinin ikamesi (negatif ilişkili) ya da tamamlayıcısı (pozitif ilişkili) olduğunu belirlemek için dış ticaret ve DYY arasındaki ilişkiye ilişkin olarak bir çalışma yapmış ve DYY'nin hem ev sahibi ülkenin hem de misafir ülkenin ihracatında olumlu bir etkiye sahip olduğunu bulmuştur. Genel olarak literatürde dış ticaretle DYY arasındaki ilişkinin güçlü bir şekilde pozitif olduğu belirtilmiştir.

2.1.5. Reel Döviz Kuru

Döviz kurunun ihracat üzerine etkisini araştıran birçok araştırmacı vardır ve genelde ülkede kurunun azalmasının ihracatı arttırma eğiliminde olduğunu söylerler. Ülke kurunun değer kaybetmesi o ülkede üretilen ürünlerin dünyadaki diğer ülkelerde aynı ürünlere kıyasla uluslararası pazarlardaki değerini ucuzlatır.

Bahmanı ve Letaifa (1992) döviz kuru oranının ihracata etkisini incelemiş ve kuru ihracatı ters yönde etkilediğini bulmuşlardır. Sivri ve Usta (2011) ihracat büyümesinin belirleyicilerini çalışırken reel döviz kurundaki değişimin ihracata bir etkisinin olmadığını belirlemişlerdir. Oztang (2000) toplam ihracatın yabancı gelirin ve reel döviz kuru oranının bir fonksiyonu olduğu ortaya çıkarmıştır ve reel döviz kurunun ihracat performansının istatistikî olarak önemli bir belirleyici olduğunu ortaya koymuştur.

Benbovaiane ve Benamar (2007) 1970-2003 döneminde Bahreyn, İran, Kuveyt, Libya, Sudan, Sudi Arabistan, Cezayir gibi bazı Orta Doğu Ve Kuzey Afrika ülkelerde döviz kurunun ihracatlara etkisini inceledikleri çalışmalarında döviz kurunun aşırı değerlenmesinin bu ülkelerde üretilen ürünlerin rekabet gücünü azaltacağını belirtmişlerdir.

Feng vd. (2006) döviz kurunun değerinin düşmesinin Malezya, Filipinler, Endonezya, Japonya, Singapur, Çin ve Kore cumhuriyeti ve Tayland gibi sekiz Asya ekonomisinde ihracatların arttıracağını belirtmişlerdir. Ancak kuru bu yönde değişmesinin ihracat büyümesine katkısının ülkelerde genelinde zayıf ve çeşitli olacağını da dile getirirler.

Wang vd. (2002) 1983-1999 döneminde döviz kurunun Çin'in ihracatını etkileyen en önemli faktörlerden birisi olduğunu bulmuşlardır. Başka bir deyişle döviz kurunun ihracata etkisinin olumsuz olduğunu belirtirler. Örneğin Singapur için döviz kuru ile ihracat arasındaki ilişkide ihracatların hammadde ve orta düzey ürünlere bağlı olduğunu belirtirler.

Telak ve Yeok (1998) yüksek ithalat durumunda ihracatın kur değerlendirmesiyle ters yönde olmadığını söylemişlerdir. Bu sonuç için savunmaları ise yüksek ithalatın ithalat fiyatını düşürdüğünü ve bunun da ihracat maliyetini uzattığını belirtirler.

Bukerje (1997) 1960-1992 döneminde Hindistan'ın ihracatının döviz kuruna OECD, GSYİH'sı ve Dünya GSYİH'sına hassas olduğunu gözlemlemişler ve Hindistan'ın ihracatıyla döviz kuru arasında uzun dönemde bir ilişkinin olmadığını belirtmiştir. Bu durum Buluswar, Thamson ve Upathaya tarafından 1996'da doğrulanmıştır.

Sarkar (1994) 1995-1997 döneminde Hindistan'ın ihracat performansını açıklamada döviz kurunun önemsiz olduğu söylemektedir.

Dholakia ve Saradhi (2000) ihracat miktarının döviz kuru oranına hassas olduğunu bulmuştur. Ayrıca döviz kuru oranının 1980-1991 döneminde tamamlanmamış etkiye karşı 1991 de hemen hemen tamamlanmış bir ihracat fiyatı etkisini belirtir. Benzer sonuçlar, Frank ve Miller (2004) tarafından bulunmuştur. Onlar kurdaki düşmenin ihracatı desteklemediğini göstermeye çalışmışlardır.

2.1.6. Enflasyon

Ticarette enflasyon arasındaki ilişki hem teorik hem de deneysel araştırma konusudur. Iyoha (1973) 33 az gelişmiş ülke ülkeyi OLS tekniği kullanarak analiz yapmıştır. Sonuç olarak az gelişmiş ekonomilerde enflasyonla ticaret arasında negatif bir ilişki olduğunu bulmuştur. Muhammed (2010) Pakistan için 1947-2007 dönemi ticari açıklık ve enflasyon arasındaki ilişkiyi yıllık zaman serisi analiziyle test etmiştir. Sonuç olarak Pakistan ticaretiyle enflasyon arasında pozitif bir ilişki olduğunu bulmuştur.

Glyfason (1997) ihracat ve ihracatın belirleyicilerinden enflasyon arasındaki ilişkiyi istatistikî yöntemle 160 ülkeyi içeren kesitler ve verileri kullanarak analiz etmiştir. Yüksek enflasyonun düşük ihracatla ilişkili olma eğiliminde olduğunu bulmuştur. İhracatla enflasyon arasındaki ilişkiyle ilgili bir kaç çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmada enflasyonla ihracat arasındaki ilişkiyi inceleyen ilklerden birisi olacaktır.

2.2. Doğu Afrika Ülkelerinin İhracat Performansının Belirlenmesi Üzerine Bir Uygulama

2.2.1.Uygulamanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmada Doğu Afrika ülkelerinin ihracat performansının belirleyicileri analiz edilmektedir. Çalışma yedi Doğu Afrika ülkelerden (Etiyopya, Kenya, Madagaskar, Mozambik, Sudan, Tanzanya ve Zambiya)'dan oluşmaktadır ve 1990-2005 dönemini kapsamaktadır ve yıllık verileri içermektedir. Öncelikle Doğu Afrika ülkelerinin tamamı seçilmiştir ama verilerin kullanılabilirliklerinin kontrolünden sonra Doğu Afrika ülkelerinden yedi tanesi seçilmiştir. Veriler ekonomik analiz tekniğini uygulamak için STATA 12 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

2.2.2. Değişkenlerin Tanımları

İhracat: Dış satım anlamına gelir ve bir malın ilgili mevzuata uygun olarak ve devletin verdiği ihracat belgesine sahip olan gerçek veya tüzel kişi taciri tarafından yurtdışına fiilen satılması ve bu malın karşılığı olan bedelin ülkeye getirilmesidir (Kayalar, 2014: 52)

GSYİH: Belirli bir dönemde ülke sınırları içinde üretilmiş ürün ve hizmetlerin parasal değeridir. GSYİH genellikle çeyrek ve yıllık olarak hesaplanmasına karşın tüm özel ve kamu tüketimlerini kamu harcamalarını hükümet giderlerini, yatırımları ve tanımlanmış bir ülke içindeki ihracat ve ithalatları içermektedir (Londerfelt, Seskin ve fraumeni, 2008: 196).

İşgücü: Uluslararası Çalışma Örgütü'nün ifadesine göre çalışanlar (istihdam) meslek ya da bir iş sahibi olan kişilerdir. İşsizler ise: çalışmaya uygun olup aktif biçimde iş arayan fakat bulunmayan kişiler olarak tanımlanır. İşsizler ve çalışanlar birlikte işgücünü meydana getirir. Uluslararası iş gücü organizasyonuna göre işgücünün 15 yaş ve 15 ten büyük olan nüfusa oranlanmasına işgücüne katılım oranı denir. Bunlar ekonomik olarak aktif olan üretimi ve hizmeti belirli bir dönemde üretmektedir (DB, 2015).

Endüstrileşme: Endüstrileşmemiş ürünlerin üretime dönüşmesi ve bununda insanların yerine genellikle makineleşmeyle yoğun üretim yapılması olayıdır (<http://www.businessdictionary.com>).

Enflasyon: Hizmetler ve ürünlerin fiyatının satın alma gücünün standart düzeyine karşı düzenli olarak artışı olarak tanımlanır. Oysa hizmet ürününün arzı paradaki değer kazancı doğrultusunda azalır. Enflasyon zaman içinde farklı sözlerle farklı terimlerle tanımlanabilir. Porkin ve Badeye'e göre enflasyon ürünlerin ortalama fiyatındaki yukarı yönlü harekettir (<http://www.economiwatch.com>).

Doğrudan Yabancı Yatırım: Uluslararası Para Fonu'nun ifadesine göre bir ülkede bulunan firmaların satın alma veya yeni bir firma için ilk sermayeyi temin etme veya mevcut bir firmanın sermayesini arttırma yoluyla bir ülkede bulunan firmalar tarafından başka bir ülkede bulunan firmalara yaptıkları yatırımdır. Doğrudan yabancı yatırımlar bir firmanın yabancı bir ülke içinde etkili bir kontrole sahip olduğunda üretime ve diğer türlere yatırılması sonucunda meydana gelir. Bu sermaye yatırımının doğrudan kontrolüne yol açar ve daha da önemlisi iş gücü teknolojik bilgi ve yöntem gibi sermayelerden ziyade üretim faktörün bir hareketidir.

Döviz Kuru: İki milli para arasındaki değişim oranıdır. Başka bir deyişle, bir ulusal paranın diğer bir ulusal para cinsinden fiyatıdır. Döviz kuru, döviz piyasasında oluşur. Döviz

piyasası farklı ulusal paraların birbirlerine çevrilebilmelerini sağlayan bir organizasyondur (Keskin, 1999: 10).

2.2.3. Veri Kaynakları

Yıllık ihracat performansının tahmininde yedi Doğu Afrika ülkesi için 1990-2014 dönemini kapsayan ikincil veriler kullanılmıştır ve bu ülkeler Etiyopya, Kenya, Madagaskar, Mozambik, Sudan, Tanzania ve Zambiya'dır.

GSYİH'nin yüzdesi olarak ihracat, GSYİHBO, iş gücü, enflasyon, GSYİH'in yüzdesi olarak doğrudan yabancı yatırımlar ve döviz kuru gibi değişkenler Dünya Kalkınma Göstergeleri (DKG,2015) veri tabanından toplanmıştır.

Tablo 2.1. Açıklama ve Değişkenlerin Kaynağı Özeti

DEĞİŞKENLER	TANIMLARI	KAYNAK
İHR	İhracat	Dünya bankası ulusal hesap verisi, ve OECD ulusal hesap veri dosyası
GSYİHBO	Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla Büyüme Oranı	Dünya bankası ulusal hesap verisi ve OECD ulusal hesap veri dosyası
İG	İşgücü	Uluslararası iş gücü organizasyonu
END	Endüstri (Gayri Safi Yurt İçi Hâsılanın Yüzdesi)	Dünya bankası ulusal hesap verisi ve OECD ulusal hesap veri dosyası
ENF	Enflasyon	Uluslararası para fonu, uluslararası finansal istatistik ve veri dosyaları
DYY	Doğrudan Yabancı Yatırım (Gayri Safi Yurt İçi Hâsılanın Yüzdesi)	Uluslararası para fonu, uluslararası finansal istatistik ve ödemeler dengesi veri dosyası dünya bankası, uluslararası borç istatistiği ve dünya bankası ve OECD GSYİH tahminleri
DK	Döviz kuru (Amerikan Doları bağlı yerel para birimi)	Uluslararası para fonu, uluslararası finansal istatistik.

2.2.4. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın ana amacı 1990-2014 döneminde Doğu Afrika’da ihracat performansının belirleyicilerini analiz etmek ve belirlemektir.

Çalışmanın özgün amaçları:

- A. Doğu Afrika ülkelerinin son zamanlardaki ihracat performansının ana belirleyicilerini bilmek
- B. Doğu Afrika da ihracat performansı üzerine önemli etkiye sahip olan değişkenleri belirlemek
- C. Doğu Afrika ülkelerindeki ticari sorunları çözmek için politika yapıcılara bilgi sağlamak
- D. Zayıf ihracat performansı sorunlarını çözmek için uygun çözümler önermek olarak belirlenmiştir.

2.2.5. Hipotezler

Çalışma Doğu Afrika ülkelerinin ihracat performanslarını belirleyen değişkenleri araştırmak için yapıldığı için çalışmanın hipotezleri olarak şunlar seçilmiştir;

H1: Doğu Afrika ülkelerinin ihracat ve GSYİH rakamları arasında anlamlı ve pozitif bir etki vardır.

H2: Doğu Afrika ülkelerinin ihracat ve iş gücü arasında anlamlı ve pozitif bir etki vardır.

H3: Doğu Afrika ülkelerinin ihracat ve endüstrileşme arasında anlamlı ve pozitif bir etki vardır.

H4: Doğu Afrika ülkelerinin ihracat ve enflasyonları arasında anlamlı ve negatif bir etki vardır

H5: Doğu Afrika ülkelerinin ihracat ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında anlamlı ve pozitif bir etki vardır.

H6:Doğu Afrika ülkelerinin ihracat ve döviz kuru arasında anlamlı ve pozitif bir etki vardır.

2.2.6. Model

Değişkenlerin ihracat performansında pozitif ya da negatif bir etkisinin olup olmadığını bulmak için GSYİH, iş gücü, endüstri, doğrudan yabancı yatırım, döviz kuru ve enflasyon gibi

değişkenler Doğu Afrika'nın ihracat performansının belirleyenleri olarak alınmıştır. Model ihracat değeri ve onun seçilmiş belirleyicileri olan GSYİHBO, İG, END, ENF, DYY, DK'lerle özgünleştirilmiştir.

Panel veri analizinde kullanılan modeller genellikle havuzlanmış en küçük kareler (POLS), sabit etkiler modeli (FE) ve rassal etkiler modeli (RE) kullanılmaktadır

$$\dot{I}H = f(\text{GSYİHB}, \dot{I}G, \text{END}, \text{ENF}, \text{DYY}, \text{DK})$$

Doğrusal regresyon modeli aşağıdadır;

$$\dot{I}P = \beta_0 + \beta_1 \text{GSYİHB} + \beta_2 \dot{I}G + \beta_3 \text{END} + \beta_4 \text{ENF} + \beta_5 \text{DYY} + \beta_6 \text{DK} + \varepsilon_i$$

İHR: Bütün ürünlerin ve hizmetlerin ihracat değerini temsil eder. Ticari malı, sigortayı, taşımayı, seyahati, nakliyeyi, lisans ücretini, telif haklarının ve diğer hizmetlerin (iletişim, yapılanma, finans, bilgi, iş, personel ve hükümet servisleri) içerir.

GSYİHBO: daimi ulusal para birimine bağlı olarak piyasa fiyatları cinsinden GSYİH'ın yıllık yüzdelik büyüme oranını temsil eder.

İG: İş gücü iktisadi olarak aktif olan 15 yaş ve üstü nüfusun iş gücüne katılım oranını temsil etmektedir.

END: ENDÜSTRİ, madencilikte, üretimde yapılanmadan, elektrikte, suda, ve gazda katma değerleri kapsar.

ENF: ENFLASYON tüketici fiyat endeksi olarak hesaplanır.

DYY: DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM, Yabancı yatırımcılar tarafından kayıtlı ekonomiye net para akışlarıdır ve GSYİH'ya bölünür.

DK: DÖVİZ KURU, döviz kuru reeldir ve aylık ortalamaya dayanan yıllık bir ortalama hesaplamasıdır ve ulusal yetkililer tarafından belirlenir (Ulusal para birimi Amerikan doları cinsinden).

ε = hata terimi

2.2.7. Analizler

2.2.7.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Tablo 2.2. Tanımlayıcı İstatistikler

DEĞİŞKENLER	ORTALAMA	STD. SAP.	MIN	MAX
İHR	20,42005	9,007522	3,187786	43,2552
GSYİHBO	4,794843	4,268532	-12,67379	13,5726
İG	75,30353	17,00796	6,080595	89,6
END	33,38633	181,2585	2,559749	2414,812
ENF.	30,97847	127,4734	-8,484249	1654,005
DYY	4,11298	8,371087	-,250873	87,92216
DK.	343,0438	597,7281	,0045	2206,914

Kaynak: STATA çıktısı

Tablo 2.2’de 1990-2014 dönem için yedi Doğu Afrika ülkesinde ortalama İHR’nın değeri (20,42) olarak görünmektedir. Aynı dönem içerisinde yedi Doğu Afrika ülkesinin GSYİHBO, İG, END, ENF, DYY ve DK şeklinde kurumsal veriler açısından değerlendirildiğinde, ortalama değerlerin sırasıyla; (4,8), (75,3), (33,4), (30,97), (4,11), (343,04)şekilde gerçekleşmiş olduğu görülmektedir.

2.2.7.2. Korelasyon Analizi

Tablo 2.3. Kullanılan Değişkenler Arasındaki Korelasyon

DEĞİŞKENLER	İHR	GSYİHBO	İG	END	ENF	DYY	DK
İHR	1,0000						
GSYİHBO	0,0054	1,0000					
İG	0,2647	0,0311	1,0000				
END	0,6094	0,0095	-0,0670	1,0000			
ENF	-0,0781	-0,1902	-0,2548	0,2267	1,0000		

DYY	0,2987	0,1548	0,1596	0,2213	-0,1433	1,0000	
DK	0,1426	-0,1070	0,4634	-0,1874	-0,2060	0,0758	1,0000

Kaynak: STATA çıktısı

Doğu Afrika ülkelerinin ihracat performansını etkileyen faktörler arasında GSYİHBO'nun etkisi oldukça azdır. Sonuçlara göre seçilmiş Afrika ülkelerinin GSYİHBO ve ihracat performansı ilişkili değildir. İş gücü ile ihracat performansı arasında pozitif bir ilişki vardır. Göz önüne alınan değişkenler arasında endüstrinin ihracat performansı ile pozitif ilişkisi sahiptir. 0,6094 ilişki değeriyle endüstrileşmenin ülkelerin ihracat performansı üzerine %60'lık bir belirleyici gücü olduğu söylenebilir.

Diğer faktörlerin aksine enflasyon ihracat performansı ile negatif ilişkilidir. Enflasyondaki artışın ihracat performansını düşürdüğü görülür. Doğrudan yabancı yatırım 0,29%'luk bir belirleme gücü ile pozitif bir etkiye sahiptir. Son olarak döviz kuru oranının ihracat üzerine pozitif etkisi yaklaşık %14 olarak görülmüştür.

2.2.7.3. Havuzlanmış En Küçük Kareler (POLS)

Bu model verilerle uyumludur ($p < 0,0000$ ve $R^2 = 0,5124$ düzeltilmiş $R^2 = 0,4930$) ve sonuçlar değişkenlerin büyük çoğunluğunun beklenen işareti verdiği göstermektedir. Her halükarda ülkeler genelinde farklı etkileşimler üreten sabit grup etkisi olduğu kabul edilir. Bu yüzden bir karara varmak için sabit etki regresyonun analizi yapılmalıdır.

Tablo 2.4. Havuzlanmış En Küçük Kareler Sonuçları (1990-2014)

DEĞİŞKENLER	KATSAYILAR	STANDART HATA	T	P
GSYİHBO	-,0718637	,1205642	-0,60	0,552
İG	,1406623	,0462477	3,04	0,003
END.	,7015112	,0638342	10,99	0,000
ENF.	-,0425703	,0181625	-2,34	0,020
DYY	,1575714	,0971137	1,62	0,107
DK	,0019964	,0009558	2,09	0,038
SABİT	-4,432894	3,753941	-1,18	0,239
Prob> F = 0,0000				

R²= 0,5124

R²(düzeltmiş) = 0,4939

Kaynak: STATA çıktısı

2.2.7.4. Sabit Etki

Sabit etki modeli, uygun görülen çalışmaların tümünün tamamen aynı etkiyi tahmin etmesi varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayımın doğruluğu altında, değişik yer ve zamanlarda değişik araştırmacılar tarafından yapılmış olan araştırmanın sonuçlarının varyansının tersi ile en küçük varyanslı ağırlıklı ortalamanın bulunması gerekmektedir. Sabit etki modelleri, bireysel olarak yapılmış olan araştırmanın sonuçları arasındaki varyansın birbirleriyle ilişkili verilerden kaynaklandığını düşünmektedir (Küçükönder, 2007: 24).

Tablo 2.5. Sabit Etki Sonuçları

R² = 0,7824 P= 0,0000				
DEĞİSKENLER	KATSAYILAR	STANDART HATA	Z	P>Z
GSYİHBO	,2188872	,0872588	2,51	0,012
İG	1,065103	,2379057	4,48	0,000
END	,5473354	,0781941	7,00	0,000
ENF	-,0175773	,0131152	-1,34	0,180
DYY	,2094321	,073385	2,85	0,004
DK	,0010147	,0012242	0,83	0,407
ÜLKE				
2	24,75073	3,664	6,76	0,000
3	5,551596	2,262413	2,45	0,014
4	2,142092	1,577527	1,36	0,175
5	28,42547	7,43768	3,82	0,000
6	-6,649547	2,181185	-3,05	0,002
7	10,44121	2,469641	4,23	0,000
SABİT	-84,32815	19,60159	-4,30	0,000

Kaynak: STATA çıktısı

Sabit etki çıktı ve öngörü değişkenleri arasındaki bir birimle olan ilişkisini tanımlar(ülke, kişi, şirket vb.). Her bir kurum öngörülen değişkenleri etkileyen ya da etkilemeyen kendine has karakteristik özelliklere sahiptir. ($P < 0,0000$, $R^2 = 0,7824$) değişkenlerin büyük bir çoğunluğu anlamlılık düzeyinde işaret vermiştir. Burada ayrıca her ülkenin birbirinden farklı olup olmadığını kontrol etmek için kendine özgü bir konuma sahiptir.

Sabit = -84,32815, her ülke için konumları aşağıdaki şekilde hesaplanmıştır:

$$\text{ÜL2} = 24,75073 + (-84,32815) = -59,57$$

$$\text{ÜL3} = 5,551596 + (-84,32815) = -78,78$$

$$\text{ÜL4} = 2,142092 + (-84,32815) = -82,19$$

$$\text{ÜL5} = 28,42547 + (-84,32815) = -55,9$$

$$\text{ÜL6} = -6,649547 + (-84,32815) = -77,68$$

$$\text{ÜL7} = 10,44121 + (-84,32815) = -73,89$$

$$\text{ÜL2} = -59,57 \quad \text{ÜL3} = -78,78 \quad \text{ÜL4} = -82,19 \quad \text{ÜL5} = -55,9 \quad \text{ÜL6} = -77,68 \quad \text{ÜL7} = -73,89$$

$\text{ÜL1} \neq \text{ÜL2} \neq \text{ÜL3} \neq \text{ÜL4} \neq \text{ÜL5} \neq \text{ÜL6} \neq \text{ÜL7}$ anlamındadır.

Bu yüzden ülkelerin denklemleri aşağıdaki gibidir:

Ülke 2 (Kenya)

$$\text{İHR} = -59,57 + ,2188872\text{GSYİHBO} + 1,065103\text{İG} + ,5473354 \text{END} + ,2094321\text{DYY} + ,0010147\text{DK}$$

Ülke 3 (Madagaskar)

$$\text{İHR} = -78,78 + ,2188872\text{GSYİHBO} + 1,065103\text{İG} + ,5473354 \text{END} + ,2094321\text{DYY} + ,0010147\text{DK}$$

Ülke 4 (Mozambik)

$$\text{İHR} = -82,19 + ,2188872\text{GSYİHBO} + 1,065103\text{İG} + ,5473354 \text{END} + ,2094321\text{DYY} + ,0010147\text{DK}$$

Ülke 5 (Sudan)

$$\text{İHR} = -55,9 + ,2188872\text{GSYİHBO} + 1,065103\text{İG} + ,5473354 \text{ END} + ,2094321\text{DYY} + ,0010147\text{DK}$$

Ülke 6 (Tanzanya)

$$\text{İHR} = -77,68 + ,2188872\text{GSYİHBO} + 1,065103\text{İG} + ,5473354 \text{ END} + ,2094321\text{DYY} + ,0010147\text{DK}$$

Ülke 7 (Zambiya)

$$\text{İHR} = -73,89 + ,2188872\text{GSYİHBO} + 1,065103\text{İG} + ,5473354 \text{ END} + ,2094321\text{DYY} + ,0010147\text{DK}$$

Stata'da Havuzlanmış En Küçük Kareler yönteminin mi ya da sabit etki modelinin mi alacağına karar vermek için F testi yapılmıştır.

2.2.7.5. F-testi

Varyans analizi en az iki gruba ait ortalamalar arasındaki farkın önemli olup olmadığı ile ilgili hipotezleri test etmek için kullanılmaktadır. İki den fazla grubun ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını test eden F testinin hipotezi aşağıdaki gibidir (<http://spssanalizi.com>).

H0: $\mu_1 = \mu_2 = \mu_3 = \dots = \mu_N$ Ortalamalar arasında fark yok demektir.

H1: Ortalamalardan en az ikisi arasında anlamlı fark vardır.

Tablo 2.6. F-testi Sonuçları

F-test	F(6,152)=31,42	P= 0,0000

Kaynak: STATA çıktısı

Sıfır hipotezleri için Havuzlanmış En Küçük Kareler yöntemi uygundur. Sıfır hipotezi bütün ülkelerin ortak bir kesişimine sahip olduğunu belirtir. Bu nedenle sıfır hipotezi $p = 0,00 < 0,05$ olduğundan dolayı sıfır hipotezi reddedilir. Bu yüzden Havuzlanmış En Küçük Kareler yöntemi yerine sabit etki modeli tercih edilmektedir.

2.2.7.6. Rastgele Etki Modeli

Rastgele etkili modelde, kesitlere ve/veya zamana bağılı olarak ortaya çıkabilen değişimler, modelde hata teriminin bir bileşeni olarak bulunur. Bunun nedeni, sabit etkili modellerde karşılaşılan serbestlik derecesi kaybının rassal etkili modelde yer olmamasıdır (Baltagi, 2001: 15).

Tablo 2.7. Rastgele Etki Sonuçları

R² = 0,5124		P= 0,0000		
DEĞİŞKENLER	KATSAYILAR	STANDART HATA	Z	P>Z
GSYİHBO	-,0718637	,1205642	-0,60	0,551
İG	,1406623	,0462477	3,04	0,002
END.	,7015112	,0638342	10,99	0,000
ENF	-,0425703	,0181625	-2,34	0,019
DYY	,1575714	,0971137	1,62	0,105
DK	,0019964	,000955	2,09	0,037

Kaynak: STATA çıktısı

Rastgele etki modeli sonuçları GSYİHBO ve enflasyon hariç bütün değişkenlerin ihracata pozitif etkisinin olduğunu göstermektedir.

Aslında Hausman testi rastgele etki ve sabit etki arasındaki en uygun modeli belirtir. Sabit etki modeli mi yoksa rastgele etki modelinin mi uygun olduğuna karar amacıyla kullanılan Hausman Spesifikasyon testinin uygulanması gerekmektedir.

2.2.7.7. Hausmann Testi

F testinden sonra Havuzlanmış En Küçük Kareler yöntemi reddedilirse Hausman sabit etki modeli ve rastgele etki modelinin güvenilir sonuçlarıyla en iyi modeli seçmeye uygundur. Hausman testinde 0 hipotezi sabit etki modeli ve rast gele etki modelinin değerlendirilmesinde anlamlı bir fark olmamasıdır. Hausman testi sabit ya da rastgele etkisinin yapılabirliğine karar vermek için kullanılır. Eğer sabit etki testini yapmamız alternatifse 0 hipotezi rastgele etki testini yapmak için tercih edilir (Green, 2008, bölüm9).

Tablo 2.8. Hausmann Testi Sonuçları

KATSAYILAR			
DEĞİSKENLER	(b) Sabit	(B) Rastgele	(b-B) Fark
GSYİHBO	,2188872	-,0718637	,290751
İG	1,065103	,1406623	,9244403
END.	,5473354	,7015112	-,1541758
ENF.	-,0175773	-,0425703	,024993
DYY	,2094321	,1575714	,0518607
DK	,0010147	,0019964	-,0009817
Prob>chi2 = 0,0000			

Kaynak: STATA çıktısı

Sıfır hipotezi: rastgele etki modeli için uygundur. Ki kare olabilirliği $P=0,0000 \leq 0,05$, bu yüzden Sıfır hipotezi reddedilir sabit etki modeli uygundur rastgele etki modeli reddedilmelidir.

2.2.7.8. Otokorelasyon Testi

Tablo 2.9. Wooldridge (Otokorelasyon) Testi İstatistik Sonuçları

Wooldridge Testi	P= 0,0004

Kaynak: STATA çıktısı

Wooldridge (2002) otokorelasyon test istatistiği sonucuna göre, modelde “Otokorelasyon yoktur” şeklinde kurulan sıfır hipotez reddedilmiştir.

2.2.7.9. Wald Testi (Değişen Varyans)

Sabit Etki (FE) modelinde gruplar arası değişen varyans probleminin olup olmadığını test etmek için Wald testinin kullanılmasıdır (Greene, 2000:598).

Tablo 2.10. Wald Testi Sonuçları

Wald testi	P= 0,0000

Kaynak: STATA çıktısı

$p=0,00 < 0,05$ olduğundan dolayı varyansın değişkenliği anlamına gelir. Bu hatayı düzeltmek için Uygulanabilir Genelleştirilmiş En Küçük Kareler yöntemi (UGEKY) metodu uygulanır.

2.2.7.10. Ampirik Sonuçlar ve Yorumlar

Hausman testi sabit ya da rastgele etkisi seçmek için Hausman testi uygulanmıştır. Sabit etki modeli daha iyiydi fakat aynı zamanda değişen varyans sorunu ile karşılaştık. Değişen varyans sorunundan kaçınmak için Uygulanabilir Genelleştirilmiş En Küçük Kareler modeli (FGLS) kullanılmaktadır. Yedi Doğu Afrika ülkesi için 1990-2014 döneminden elde edilen verilere dayanan deneysel sonuçlar tartışılmakta ve tahmini sonuçlar Tablo 2.11’de yer almaktadır.

Tablo 2.11. Uygulanabilir Genelleştirilmiş En Küçük Kareler modelinin (FGLS) Sonuçları

DOĞRUSAL REGRESYON				
DEĞİSKENLER	KATSAYILAR	STANDART HATA	T	P
GSYİHBO	-,0718637	,1043427	(-0,69)	0,492
İG	,1406623***	,0360901	(3,90)	0,000
END	,7015112***	,0489267	(14,34)	0,000
ENF	-,0425703***	,0119781	(-3,55)	0,001
DYY	,1575714***	,0498983	(3,16)	0,002
DK	,0019964 **	,0009618	(2,08)	0,040
SABİT	-4,432894	3,118772	-1,42	0,492

P = 0,0000

R² = 0,5124

() Sağlam Standart Hatalar

* 10%'de anlam. ** 5%'de anlam. *** 1%'de anlam

Kaynak: STATA çıktısı

GSYİHBO istatistiki olarak anlamsız bulunmuştur. Bu yüzden GSYİHBO Doğu Afrika ülkelerinin ihracatını etkilemeyen tek değişkendir ve diğer çalışmalardan farklıdır. Ngeno (1996) Kenya'nın ihracat belirleyenleri adlı çalışmasında yerel üretimdeki artışın ihracatı büyüteceğini bulmuştur. Rrodrick (1999) 1964-1994 dönemi verilerini kullanarak elde edilen verilerle ilgili regresyon analizi yapmış 37 alt sahra Afrika ülkesi için büyük aşamalı belirleyicilerin bir fonksiyonu olarak ihracat büyüme oranını kullanmıştır ve GSYİH'nın ihracat büyümesi üzerinde önemli bir etkisinin olduğunu bulmuştur. Birçok Afrika ülkesinin tarımsal ve diğer ürünlerin yerel olarak kullanılıyor olması ve uluslararası pazarda satılmadığından olabilir.

Diğer değişken **iş gücü** %1 düzeyinde anlamlıdır. Tahmin ettiğimiz gibi hipotezin katsayısı pozitif işaretlidir. Bu iş gücündeki artışın doğu Afrika ülkesindeki ihracat değerini arttıracığı anlamına geldiğini belirtir. Eğer iş gücü %1 arttırılırsa ihracat değeri %0,14 artar. Muhammed ve Eatza (2006) gelişmekte olan ülkelerin ihracat belirleyenleri adlı çalışmalarında iş gücünün ihracat büyümesine etkisinin pozitif olarak anlamlı olduğunu vurgular. İş gücü tarımsal ve kırsal ekonomiye bütün alt sahra ülkelerinde önemli bir katkı yapar.

Endüstrileşme %1 düzeyinde anlamlıdır ve pozitif işaretlidir. Sonuçların ihracat değerinde ki artışın endüstrileşmeyi arttıracığı anlamına gelir. İstatistikî olarak iş gücündeki %1lik bir artışın ihracat değerini %0,70 arttırır. Bu sonuçlar Afrika ülkesinde ki endüstrileşmesinin önemini vurgular. Zalk (2014) hiçbir ülkenin endüstrileşme olmaksızın yüksek gelire ve sürdürülebilir ekonomik gelişmeye hızlı bir şekilde ulaşamayacağını söylemiştir. Ayrıca hammaddenin katma değerli ürünlere fiziksel dönüşümünün olması gerektiğini tavsiye eder.

Enflasyon hakkında değişkenlerin katsayısı negatif işaretli olup %1 düzeyinde anlamlıdır. Enflasyondaki %1'lik bir artış ihracatı %0,04 azaltır. Glyfason (1997) ihracat ve ihracatın belirleyicilerinden enflasyon arasındaki ilişkiyi istatistikî metotla 160 ülkeyi içeren kesitler ve verileri kullanarak analiz etmiştir. Yüksek enflasyonun düşük ihracatla ilişkili olma eğiliminde olduğunu bulmuştur.

Doğrudan yabancı yatırım ihracat üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir. Doğrudan yabancı yatırımdaki %1 lik bir artış ihracat düzeyini %0,157 artırır. Sharma (2000) ihracat performansının belirleyicisini Hindistan için 1970-1998 dönemindeki yıllık verileri kullanarak yaptığı çalışma doğrudan yabancı yatırımın katsayısının pozitif bir işarete sahip olduğunu bulmuştur ve bulunan sonuçlar da Sharma'ninkine benzemektedir.

Döviz kuru oranı ihracat değerinde ayrıca anlamlıdır. Döviz kurunun katsayısı %5 düzeyinde pozitif işaretlidir. Sonuçlar döviz kuru oranındaki %1'lik artışın ihracat düzeyini yaklaşık %0,002 düzeyinde arttırdığını belirtmektedir. Sharma'ya göre kur oranındaki değer kaybindan ötürü yerel fiyatlardaki bir düşüş ihracatı uluslararası pazarda ucuzlatır. Bu ise artan talebe neden olur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Uluslararası ticaret tarihi ekonomik başarılar içinde önemli bir kritik rol oynar. Yüksek uluslararası ticarete sahip ülkeler daha az uluslararası ticarete sahip olan ülkelere göre daha yüksek ve hızlı ekonomik gelişmeye katılırlar (Medina-Smith, 2011).

Bu tez Doğu Afrika ülkelerinin ihracat performanslarına etki eden faktörleri değerlendirmek için yapılmıştır. GSYİH'nin yüzdesi olarak ihracat, GSYİHBO, iş gücü, enflasyon, GSYİH'in yüzdesi olarak doğrudan yabancı yatırımlar ve döviz kuru gibi değişkenler Dünya Bankasından (DB, 2015) toplanmıştır.

1990-2014 dönemi verilerini kullanarak Doğu Afrika ülkelerinin ihracat performansının belirleyicileri sınanmış, deneysel sonuçlar iş gücü, endüstrileşme ve doğrudan yabancı yatırımın ihracat değeri üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu; ancak enflasyonun ihracat değeri üzerinde negatif etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. 1990-2014 döneminde Doğu Afrika ülkelerinin ihracat performansını etkilemeyen tek değişken GSYİHBO'dur.

Bu çalışma Doğu Afrika ülkelerinin ihracat performanslarını belirleyenlerin deneysel ve literatür araştırmalarındaki bir çok boşluğu doldurur ama Doğu Afrika ülkelerinin ihracat performanslarını etkileyen ticaret politikaları, finansal politikalar, hükümet tüketimleri gibi diğer muhtemel faktörlerde vardır.

Çalışmamızda bulduğumuz sonuçlara dayanan öneriler aşağıdaki gibidir:

- Doğrudan yabancı yatırımlar Doğu Afrika ihracat performansını olumlu etkiler. Bu nedenle hükümet iktisadi gelişmeyi sağlamak için önemli olan yabancı dövizini ülkeye getirmeli ve daha fazla yatırımcı çekebilmek için uluslararası yatırımcıların motivasyonunu arttırmalıdır.
- Modeldeki iş gücü değişkeni Doğu Afrika ihracatı ile pozitif şekilde anlamlıdır; bu yüzden Doğu Afrika ülkelerinde iş gücü verimliliğini artırmak önemlidir. Hükümetler eğitimi desteklemek için daha fazla kaynak ayırmalı ve ayrıca işgücü becerilerini ve verimliliğini artıracak adımları atmalıdır.
- Doğu Afrika ülkelerinde endüstrileşme ihracat performansında pozitif etkiye sahiptir. Bu yüzden tarımsal ürünler yerine endüstriyel üretim ön plana çıkmalıdır. Endüstrileşme ithal ikamesini başlatarak ithalata bağımlılığı azaltacaktır.
- Zayıf alt yapı Doğu Afrika'da en büyük ticaret engellerindendir. Hükümet taşıma sistemini ve elektrik, gaz, su gibi enerji arzlarını desteleyerek iyi bir altyapı oluşturmalıdır.

➤ Doğu Afrika lkelerindeki yatırımların büyümesinin önündeki en büyük engellerinden birisinin yolsuzluk olduğu şimdilerde fark edilmiştir. Bu nedenle Doğu Afrika hükümetinin yabancı yatırımları ülkeye çekmek ve yolsuzluğu önlenmek için bazı yapısal adımları atması gerekmektedir. Örneğin kamuda denetimlerin ve şeffaflığın artırılması, devlet çalışanlarının gelirlerinin artırılması, yolsuzluk yaptığı tespit edilen kamu görevlilerine verilecek cezaların caydırıcılık etkisinin artırılması hükümetin atması gereken adımlardan bazılarıdır.

KAYNAKÇA

- Acar, S. (2004) *Uluslararası Reel Ticaret: teori, politika*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi matbaası, S. 124-125
- Agasha, N. (2009), *Determinants of Export Growth in Uganda (1987-2006)*, Makerere University S. 8-18 .
- Ağaçdelen, S.(2010) *ithlat ihracat budur, detay yayıncılık* S. 3-11
- Anuj, S. (2013) *Deficit Conundrums: The Determinants of India's Export Behavior*, Haverford College – Economics Department, S. 17-18
- Appleyard, D.R., Field, A.J.JR. (2001) *International Economics, Fourth Edition*, McGraw-Hill, New York.
- Arcade, N. (2009) *Foreign Direct Investments, Exports and Economic Growth in COMESA Countries: A Heterogeneous Panel Causality Approach*, University of Burundi
- Aslan, N., & Terzi, N. (2006). *Heckscher-Ohlin-Samuelson (HOS) Teorisi ve Teorinin Değerlendirilmesi*, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 21(1), 1-14.
- Bayraktutan ,Y. (2011) *Gelişmekte Olan Ülkelerde Cari Açığın Belirleyicileri: Panel Veri Analizi*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (22) 2011 / 2: 1-28
- Bedestenci, H., Ç., ve Cantez, M., (2004), *Dış Ticaret İşlemler ve Uygulamalar*, Ankara: Gazi Yayınevi
- Belayneh, K. ve Wondaferahu, M. (2012) *determinants of export performance in Ethiopia: var model analysis*, national monthly refereed journal of research in commerce & management S. 96-102
- Blomstrom, M. ve kokko, A. (1997) *How Foreign Investment Affects Host Countries*, Stockholm School of Economics, NBER and CEPR
- Cantez, M. Ve Bedestenci, Ç. (2004), *Dış Ticaret: İşlemler ve Uygulamalar*,3.Baskı,Gazi Kitabevi, Ankara S. 13
- Chen, Z. (1992), *Long Run Equilibria in a Dynamic Heckscher-Ohlin model*, Canadian Journal of Economics 25, S. 923-943.

- Christopher, F. (2006) *An Introduction to Modern Econometrics Using Stata*, Stata Press, 2006
- Çelik, K. (2012) *Uluslararası İktisat* 5.Baskı DeryaKitabevi Trabzon S. 114-118
- Dewan M. Al-mukit & A. Z. M Shafiullah (2014) *Export, import, and inflation: study on Bangladesh*, Eastern university 44-49
- Dholakia, R.H. ve Saradhi V.R. (2000) *Exchange Rate Pass-Through and Volatility: Impact on Indian Trade*, Economic and Political Weekly, Vol. 35(43-53), 4109-4116.
- Doaei, H; Kazemi, M; Hosseini Robot, S. (2011). *Analyzing the impact of customer perception of the value of brand*
- Düzgün, R ve H. Taşçı, M. (2014) *Türk İşletmelerinin İhracat Performansını Belirleyen Faktörler: ISO-500 Üzerine Bir Uygulama*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İibf Dergisi, 2014, 9(3), 1-7
- Eicher, S., John H., ve Michelle, H. Turnovsky (2009) *“International economics”*, London: Routledge
- Esther, L.(2010) *Effect of Foreign Direct Investments on Export Performance in Uganda (1981-2006)*, Makerere University S. 18-41
- Fang, WenShwo, Lai, YiHao ve Stephen M. Miller (2006), *Export Promotion through Exchange Rate Changes: Exchange Rate Depreciation or Stabilization?*, Southern Economic Journal 72(3): 611- 626.
- Feder, G. (1983). On exports and economic growth. *Journal of Development Economics*, 12, 59–73.
- Ferudun, K. (2015) *Dış Ticaret İşlemleri Yönetimi, Beta Basım Yayım Dağıtım-Istabil 5. Baskı S. 69-84*
- Fitzgerald A. ve Carlos H. (2002), *Specialization, Factor Accumulation and Development*, Harvard University
- Furtan, W.H., ve Holzman. J.J. (2004) *The Effect of FDI on Agricultural and Food Trade: An empirical analysis*. Agricultural and Rural Working Paper Series No. 68, Statistics Canada Agriculture Division.

Gandolfo, G. (1998) *International Trade Theory and Policy: With 12 Tables*. Springer. S. 234. ISBN 3-540-64316-8

Gökçe, T. (2012) Kara Sınırı Komşuları İle Ticaretin Türkiye'nin *Kalkınmasına Etkisi, Çekim Modeli Yaklaşımı*, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Finans ve Bankacılık Bilim Dalı, S. 5-7

Greenaway, D. ve Sapsford, D. (1994). *What does liberalisation do for exports and growth?* Weltwirtschaftliches, 130, 152–174.

Halil, S. (2013) *Uluslararası Ticaret*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını NO: 2923

Hsiao, F.S.T., Hsiao, M.W. (2006) '*FDI, Exports, and Growth in East and Southeast Asia: Evidence from Time-Series and Panel Data Causality Analyses*', Paper presented at 2006 International Conference on Korea and the World Economy V, Seoul, Korea.

Iyoha, M. (1997), *Inflation and Openness in Less Developed Economies: A Cross-country Analysis*, Economic Development and Cultural Change, Volume 22(1), S. 31-35

İmer, H. (2006) *Avrupa Birliği İle Entegrasyon Sürecinde Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sanayinin Rekabet Gücü ve Gelişme Olanakları*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı S. 26

Jones, R.W. (2000) *Globalization and the Theory of Input Trade*, MIT Press, Cambridge.

Kawsick Mazumder (2012) government support, local strength, and export performance of AGDER. S. 74-80

Kaya, F.(2015) *Dış ticaret işlemleri yönetimi*, Yazın Basım Yayım Batmaacılık 5. Baskı, S. 72-28

Kevin, H. (2006) *Foreign Direct Investment And Economic Growth In China: A Panel Data Study Of 1992-2004* Department Of Economics Illinois State University, USA 3-8

Krugman, P. (1979) *Increasing returns, monopolistic competition, and international trade*, Journal of International Economics, Vol. 9, S. 469–479.

Kumar, N. (1998) *Multinational Enterprises, Regional Economic Integration, and Export Platform Production in the Host Countries: An Empirical Analysis for the US and apanese Corporations*, eltwirtschaftliches Archiv 134, 450–83.

- Küçükönder, H. (2007) *Meta Analiz Ve Tarımsal Uygulamalar*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı S. 24
- Lawrence, E., ve Phil, A. (2005) “*South Africa’s Export Performance: Determinants of Export supply*”, South African Journal of Economics, 74(3):473-500, Cape Town.
- Leamer, E. (1995), *The Heckscher-Ohlin Model in Theory and Practice*, Princeton Studies in International Finance, No:77, Princeton University, S.1-50
- Li hai, Q. (2001) *The relationship between trade and foreign direct investment and the implications for the WTO*, Faculty of Law, University of Toronto, S. 29-37
- Limao, N., and A.J., Venables (2001), *Infrastructure, Geographical Disadvantage, Transport Costs and Trade*, World Bank Economic Review,
- Marc. A, ve Michel, R. (2011) “*The Relationship Between Exchange Rates And International Trade*, World Trade Organization, Economic Research And Statistics Division”.
- Medina-Smith, E. J. (2001). *Is the Export Led Growth Hypothesis Valid for the Developing Countries? A Case Study for Costa Rica*, Study Series Number 7, United Nations Conference on Trade and Development.
- Michael, A. (2016) “*Market determinants of export performance among smes in the export sector*” International Journal of Economics, Commerce and Management Vol. IV, S. 467- 477
- Michaely, M. (1977) *Exports and growth*, Journal of Development Economics, 4, 49–53
- Morrissey, O. (2009), ‘*Transport and Trade Costs in Africa*’, University of Nottingham, School of Economics: CREDIT Research Paper
- Muhammad, T. ve Eatbaz, A.(2006) *Determinants of Exports in Developing Countries*, The Pakistan Development Review 45 : 4 Part II
- Murat, K. (2014) *İşlenmiş Tarım Ürünleri Sektöründe Faaliyet Gösteren Kobi’lerin İhracat Sorunları ve Çözüm Önerileri*, Süleyman Demirel Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı S. 53
- Nargeleckenler, M. (2011) *Hisse Senedi Fiyatları ve Fiyat/Kazanç Oranı ilişkisi:Panel Verilerle Sektörel Bir Analiz*, Business and Economics Research JournalVolume 2, S. 168-180

- Nicholas, H. (2008) “*Causality Relationship Between Total Exports With Agricultural And Manufacturing GDP In Tanzania*”, Institute Of Developing Economies S. 10-18
- O’Sullivan, P.(1993) *An Assessment of Ireland’s Export-led Growth Strategy via Foreign Direct Investment: 1960-80* 129:139-158.
- Orhan, Ç. (2005) *Döviz Kuru Riski Ve Yönetimi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı S. 30-32
- Oscar T. Reyna (2007) *Panel Data Analysis Fixed and Random Effects using Stata*, Princeton university (Vol. 4.2) S.2-40
- Paul, K. (1980) *Scale Economies, Product Differentiation, and the Pattern of Trade*, The American Economic Review Vol. 70, No. 5 (Dec., 1980), S. 950-959
- Ramstetter, E. (1999) Trade Propensities and Foreign Ownership Shares in Indonesian Manufacturing: Bulletin of Indonesian Economic Studies, v. 35, p.
- Ramzan, Kalsoom ve Zareen (2013) *An Analysis of the relationship between Inflation and Trade Openness*, Interdisciplinary Journal of Contemporary Research In Business VOL 5, NO 3
- Redding, S. (2002), “*Specialization dynamics*”, *Journal of International Economics*, Vol. 58, S. 299-334.
- Reinhard, S. (2012) “*Adam Smith’s theory of absolute advantage and the use of doxography in the history of economics*” University of Potsdam, Germany, S.64-65
- Ricardo, David (2004) [1817]: *On the Principles of Political Economy and Taxation*, Edited by Sraffa, Piero, The Works and Correspondence of David Ricardo: Vol. 1, Indianapolis: Liberty Fund.
- Saltanat, N. (2011), *Kırgızistan’da Ticaret Sektörünün Milli Gelire Katkısı*, İstanbul Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, S:31-32.
- Sanver, E. (2010). *Dış Ticaret İşlemleri*, Bizim Repro Ofset Matbaacılık, Bursa: 14-21
- Shahram G., Seyed, M. ve Ladan ,M. (2012) *Effective Factors On Export Performance*, Singaporean Journal Of Business Economics, And Management Studies Vol.1, No.11, 2013, S. 1-5

- Shao-Wei, L. (2007) *Foreign Direct Investments and export performance: the case of Taiwan*, University of Wollongong S. 84-87
- Sutida, T. (2009) “*Foreign Direct Investment and Export Performance in Thailand*”, Wesleyan University S. 27-30
- Şimşek H. (2005) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Takım, A. (2010) *Türkiye’de GSYİH ile İhracat Arasındaki İlişki: Granger Nedensellik Testi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2010 14 (2) 1-6
- Telak, A. ve Yeok.T., (1998) “*Exchange Rate Appreciation and Export Competitiveness*”, The Case of Singapor <http://www.courses.nus.edu.sg>. (Erişim Tarihi 6/08/2016).
- Trefler, D. (1995) *The case missing trade and other mysteries*”, American Economic Review, Vol. 85, No. 5, S. 1029-46.
- Venables, A. (2001) *Geography and international inequalities; the impact of new technology*, Paper Prepared for ABCDE, World Bank, Washington DC.
- W.H. Furtan ve J.J. Holzman (2004) “*The Effect Of FDI On Agriculture And Food Trade: An Empirical Analysis*” Statistics Canada Agriculture Division No. 068, 5-8
- Wang, C., P. J. Buckley, and J. Clegg. (2002) *The Impact of Foreign Direct Investment on Chinese Export Performance*, Discussion Paper, European International Business Academy Annual Conference, December 2002.
- Weishi, G. ve Titus O. (2008), *The Contribution of Foreign Direct Investment to China’s Export Performance: Evidence from Disaggregated Sectors*, American Agricultural Economics Association Annual Meeting. S. 4
- Willmore, L. (1992) *Transnationals and Foreign Trade: Evidence from Brazil*: Journal of Development Studies, v. 28, S. 314-335.
- Wooldridge, J. M. (2002) *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*.Cambridge: The MIT Press.
- Xu, Z. (2000). *Effects Of Primary Exports on Industrial Exports And GDP: Empirical Evidence*, Review of Development Economics, 4, 307–325.

ZAKARIA, M. (2010) *Openness and Inflation: Evidence from Time Series Data*, Pakistan Institute of Development Economics, Department of Economics, Doğuş Üniversitesi Dergisi, 11 (2) 2010.

Internet Kaynakları

AFRICAN DEVELOPMENT BANK GROUP: Countries: Kenya Economic Outlook:

[Http://Www.Afdb.Org/En/Countries/East-Africa/Kenya/Kenya-Economic-Outlook/](http://www.afdb.org/en/countries/east-africa/kenya/kenya-economic-outlook/) (Erişim Tarihi 04/09/16)

<http://spssanalizi.com/uygulama/f-testi-varyans-analizi-anova> (Erişim Tarihi 11/06/16)

[Http://Www.Worldbank.Org/En/Country/Kenya](http://www.worldbank.org/en/country/kenya) (Erişim Tarihi 04/09/16)

<http://www.infoplease.com/country/madagascar.html> (Erişim Tarihi 04/09/16)

Observatory Of EconomicComplexity (EOC)-Countries-Kenya

[Http://Atlas.Media.Mit.Edu/En/Profile/Country/Ken/](http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/ken/) (Erişim Tarihi 07/09/16)

Madagaskar'ın Ekonomisi (Erişim Tarihi 28/09/16)

(<http://www.mfa.gov.tr/madagaskar-ekonomisi.tr.mfa>)

Absolute And Comparative Advantage, ([http:// www. skidmore. edu/ ~mdas/ Absolute and ComparativeAdvantage](http://www.skidmore.edu/~mdas/AbsoluteandComparativeAdvantage)) (Erişim Tarihi 28/09/16)

Gregory Warner: Carnations, CoffeeAnd Denim: A Look At Kenya's Top 10 Exports

[Http://Www.Npr.Org/Sections/Goatsandsoda/2015/07/24/425890188/Carnations-Coffee-And-Denim-How-Kenya-Makes-Its-Economy-Hum](http://www.npr.org/sections/goatsandsoda/2015/07/24/425890188/carnations-coffee-and-denim-how-kenya-makes-its-economy-hum)(Erişim Tarihi 07/09/16)

AFRICAN DEVELOPMENT BANK GROUP: Countries: MadagascarEconomic Outlook:

[Http://Www.Afdb.Org/En/Countries/Central-Africa/Madagascar/](http://www.afdb.org/en/countries/central-africa/madagascar/) (Erişim Tarihi 07/09/16)

Observatory Of EconomicComplexity (EOC- 2016)-Countries-Madagascar:

[Http://Atlas.Media.Mit.Edu/En/Profile/Country/Mdg/](http://Atlas.Media.Mit.Edu/En/Profile/Country/Mdg/) (Erişim Tarihi 09/09/16)

TradingEconomies: MadagascarExports:

[Http://Www.Tradingeconomics.Com/Madagascar/Exports](http://Www.Tradingeconomics.Com/Madagascar/Exports) (Erişim Tarihi 07/09/16)

Observatory Of EconomicComplexity (EOC)-Countries-Sudan

<http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/sdn/> (Erişim Tarihi 12/09/16)

Observatory Of EconomicComplexity (EOC)-Countries-Tanzania

<http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/tza/> (Erişim Tarihi 12/09/16)

Observatory Of EconomicComplexity (EOC)-Countries-Tanzania

<http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/zmb/> (Erişim Tarihi 12/09/16)

http://www.cem.gov.tr/erozyon/Files/faaliyetler/dis_iliskiler/Afrika_ulkeleri/G%C3%BCney%20Afrika/mozambik/Mozambik%20Gene1%20Bilgi.pdf (Erişim Tarihi 02/10/16)

<https://www.deik.org.tr/Contents/FileAction/3850> (Erişim Tarihi 05/10/16)

EK 1 - (1990-2014) VERİLERİ

ÜLK	YIL	İHR	GSYİHB	İG	END	ENF	DYY	DK
ETI	1990	5.51792	2.726451776	80.90000153	9.783153031	5.152481242	..	2.07
ETI	1991	4.03312	-7.137479708	81.09999847	7.610809851	35.72259823	..	2.07
ETI	1992	3.18778	-8.67248012	81.30000305	6.29847721	10.52744401	0.001620	2.8025
ETI	1993	5.73810	13.14283394	81.09999847	7.756539873	3.543065962	0.03963	5
ETI	1994	7.06740	3.18996458	81.09999847	8.643226917	7.593876002	0.2484140	5.465
ETI	1995	9.61533	6.127511379	81	9.843087489	10.02217336	0.1844993	6.158333333
ETI	1996	9.17654	12.4261738	80.80000305	10.38349909	-8.484248689	0.256553	6.351675
ETI	1997	11.7683	3.133906877	80.69999695	13.03642496	2.395209581	3.358748	6.709341667
ETI	1998	13.2657	-3.458139178	80.80000305	12.37837011	0.894801694	3.3341327	7.115908333
ETI	1999	11.8667	5.162145832	80.80000305	13.03714806	7.941448641	0.9087328	7.94225
ETI	2000	11.9359	6.073217519	81.5	12.20051417	0.662458109	1.6335063	8.217258333
ETI	2001	11.8949	8.301306334	82.19999695	12.85783593	-8.237844534	4.244759	8.457491667
ETI	2002	12.5172	1.51472568	82.80000305	13.71754612	1.653729328	3.248072	8.56775
ETI	2003	13.2143	-2.161359716	83.40000153	13.88017647	17.7622842	5.392122	8.599683333
ETI	2004	14.7495	13.57260313	84	13.87323442	3.256272907	5.3804158	8.635583333
ETI	2005	14.9858	11.81876596	84.59999847	12.79888538	12.94487921	2.1378009	8.666441667
ETI	2006	13.7780	10.83472707	84.5	12.50666301	12.31	3.5682352	8.698615833
ETI	2007	12.6312	11.45616699	84.40000153	12.46603075	17.23800196	1.126470	8.96595
ETI	2008	11.396	10.78852169	84.19999695	10.94081416	44.39128123	0.400997	9.599741667
ETI	2009	10.4979	8.802553193	84	10.2647757	8.468335788	0.682729	11.77759967
ETI	2010	13.5988	12.55053833	83.90000153	10.18505118	8.136941131	0.963030	14.40958981
ETI	2011	16.6867	11.17829624	83.80000305	10.46583735	33.22421525	1.9607367	16.89922576
ETI	2012	13.7672	8.647811053	83.80000305	10.25682589	22.77046088	0.6431728	17.70476138
ETI	2013	12.4867	10.49043607	83.69999695	11.9494172	8.078472326	2.0051870	..
ETI	2014	11.708	9.936059663	..	15.42960928	7.39181448	..	..
KEN	1990	25.692	4.192050974	75.19999695	19.03735726	17.78181443	0.665874	22.91476667
KEN	1991	27.041	1.438346791	74.5	19.67457767	20.08449558	0.231013	27.50786667
KEN	1992	26.260	-0.79949396	73.80000305	18.37680909	27.33236445	0.0775129	32.21683333
KEN	1993	38.9036	0.353197256	73.09999847	16.89411794	45.9788813	2.532351	58.00133333
KEN	1994	37.0402	2.632784519	72.40000153	17.24638828	28.81438943	0.103977	56.050575
KEN	1995	32.5917	4.406216526	71.69999695	16.01756778	1.554328161	0.467474	51.42983333
KEN	1996	25.2006	4.146839267	71	18.32782953	8.864087416	0.902160	57.11486667
KEN	1997	22.6863	0.47490192	70.30000305	17.77321595	11.36184505	0.473451	58.73184167
KEN	1998	20.1692	3.290213723	69.59999847	17.49527339	6.722436508	0.188365	60.3667
KEN	1999	20.8327	2.305388596	68.90000153	16.80397618	5.742001095	0.402864	70.32621667

KEN	2000	21.5875	0.599695392	68.19999695	16.92000866	9.980025154	0.872895	76.17554167
KEN	2001	22.9315	3.779906496	67.5	17.22313929	5.738598143	0.040833	78.563195
KEN	2002	24.8979	0.54685953	66.80000305	17.41209451	1.961308217	0.210062	78.74914167
KEN	2003	24.0868	2.932475546	66.19999695	17.57547505	9.81569063	0.548412	75.93556944
KEN	2004	26.6102	5.104299776	65.59999847	18.22887564	11.62403554	0.286194	79.17387606
KEN	2005	28.5090	5.906666082	65.09999847	19.09208515	10.31277836	0.11320	75.55410945
KEN	2006	22.9849	6.330632805	65.30000305	21.87520455	14.45373421	0.196219	72.10083502
KEN	2007	21.9189	6.993285154	65.59999847	21.81576614	9.75888023	2.281243	67.31763812
KEN	2008	22.6740	0.232282746	65.90000153	20.86511682	26.23981664	0.26629132	69.17531982
KEN	2009	20.0326	3.306939815	66.19999695	20.98322177	9.234125924	0.3140271	77.3520123
KEN	2010	20.6572	8.402277064	66.5	20.79268991	3.961388891	0.445165309	79.2331517
KEN	2011	21.6259	6.11161346	66.80000305	21.04115417	14.0215499	0.333374	88.81076997
KEN	2012	19.8168	4.554912438	67.09999847	20.70849099	9.378395851	0.32416	84.52960176
KEN	2013	17.8909	5.687231313	67.30000305	20.07201632	5.71827408	0.676936	86.1228789
KEN	2014	16.3997	5.328057786	..	19.35732008	6.877498097	1.549690	87.92216381
MAD	1990	16.6022	3.130029428	86.19999695	12.82534893	11.78448383	0.726513	298.8293333
MAD	1991	18.1096	-6.309534393	86.19999695	13.10614434	8.592647605	0.515661	367.072
MAD	1992	16.383	1.186152287	86.19999695	12.50536783	14.51237861	0.698715	372.7933333
MAD	1993	15.3175	2.096559819	86.19999695	11.89230048	10.0083612	0.455584	382.7565
MAD	1994	22.0322	-0.071608256	86.19999695	9.717638381	38.9417909	0.192409	613.4671667
MAD	1995	24.1344	1.712213176	86.30000305	9.224225957	49.08021006	0.307293	853.1263333
MAD	1996	20.4924	2.148915048	86.40000153	11.36383442	19.75635454	0.254363	812.2503333
MAD	1997	21.866	3.693492606	86.5	13.44637224	4.486382617	0.394988	1018.177167
MAD	1998	21.5205	3.932336443	86.59999847	13.62860996	6.208016087	0.444951	1088.279667
MAD	1999	24.4654	4.6591157	86.69999695	13.75674028	9.929533993	1.570546	1256.755
MAD	2000	30.6793	4.760065099	86.80000305	14.23271686	11.8596845	2.139235	1353.496167
MAD	2001	29.0785	6.017824403	86.80000305	14.58310178	6.937759336	2.054480	1317.698833
MAD	2002	16.0084	-12.67378814	86.80000305	14.41222563	15.93201925	0.33343	1366.391167
MAD	2003	23.0857	9.784892131	86.69999695	15.3729588	-1.224981592	0.235184	1238.327667
MAD	2004	32.6364	5.257003604	86.69999695	15.94996137	13.81133098	1.21245	1868.857833
MAD	2005	28.2123	4.602899965	86.59999847	15.77037005	18.51256401	1.695557	2003.025833
MAD	2006	29.7285	5.022607002	87.19999695	16.13978578	10.77224539	5.34242	2142.301667
MAD	2007	30.3236	6.240578451	87.69999695	16.2590712	10.30072119	10.75034	1873.876667
MAD	2008	26.5413	7.128513539	88.19999695	16.19773875	9.223620364	12.05245	1708.370833
MAD	2009	22.3694	-4.013860583	88.69999695	15.9450862	8.956741087	15.12602	1956.205833
MAD	2010	24.974	0.263110856	89	15.93722909	9.246717346	9.275065	2089.95
MAD	2011	26.7428	1.454392168	88.90000153	15.99402441	9.482540486	7.464721	2025.1175

MAD	2012	29.0099	3.027536044	88.69999695	16.04776738	6.358698792	8.170575	2194.966667
MAD	2013	30.0668	2.414297692	88.5	16.14856809	5.826429445	5.337984	2206.914167
MAD	2014	..	2.973185114	..	..	6.080595483	..	2414.811667
MOZ	1990	8.17407	0.999992763	83.19999695	18.41054843	47.00520833	0.36622	0.929088833
MOZ	1991	10.155	4.899999161	83.19999695	14.62085519	32.93323331	0.818492	1.4344675
MOZ	1992	13.0545	-5.104721597	83.40000153	16.70852215	45.48532731	1.284980	2.516554167
MOZ	1993	12.9343	8.654683922	83.59999847	13.10470697	42.20002586	1.578181	3.874236667
MOZ	1994	14.0726	6.765490131	83.80000305	15.20794956	63.18337842	1.618293	6.038588333
MOZ	1995	15.6010	2.700782207	83.90000153	14.53430124	54.4340122	2.002856	9.024333333
MOZ	1996	14.7865	7.399999823	83.90000153	16.32141489	48.49135041	2.236467	11.29375
MOZ	1997	13.353	10.23856054	83.90000153	17.76002633	7.369276619	1.690277	11.54358333
MOZ	1998	12.2491	10.78214196	84.59999847	21.95652726	1.480359997	4.918517	11.87458333
MOZ	1999	13.1665	8.117773501	85.09999847	22.65821639	2.859510982	8.414385	12.77511167
MOZ	2000	16.4802	1.090981985	85.40000153	24.51863007	12.72360999	3.229630	15.22725
MOZ	2001	23.3852	11.89892508	85.59999847	25.81899939	9.049967832	6.267807	20.70364083
MOZ	2002	27.3386	8.816958376	85.69999695	23.14953758	16.78138315	8.273206	23.67795667
MOZ	2003	28.8854	6.023730112	85.80000305	25.37656913	13.42632613	7.215700	23.7822675
MOZ	2004	30.8777	8.770181405	85.59999847	26.70893517	12.66349613	4.294563	22.5813425
MOZ	2005	31.7279	8.672666043	85.5	24.776735	7.167769198	1.860811	23.060965
MOZ	2006	38.3578	6.321004389	85.30000305	25.68274705	13.23866387	2.61244	25.40077917
MOZ	2007	31.6869	7.062011601	85.19999695	23.80151736	8.162567333	4.571203	25.84034145
MOZ	2008	28.9083	6.305607066	85	21.33198038	10.3277911	5.059783	24.30064247
MOZ	2009	29.0532	6.084801663	84.80000305	20.69505529	3.251692719	8.390081	27.51829996
MOZ	2010	30.0389	6.767812039	84.69999695	21.03807053	12.70123982	12.43345	33.9600988
MOZ	2011	29.5464	7.419097731	84.5	20.95149543	10.35113257	27.61997	29.06759993
MOZ	2012	28.0908	7.074000609	84.40000153	21.45766828	2.680855171	37.73236	28.37298448
MOZ	2013	27.8461	7.312036355	84.19999695	21.15089707	4.261352509	43.32882	30.10411109
MOZ	2014	27.2094	7.372599667	..	21.17274418	2.559748758	..	31.3526877
SUD	1990	4.02138	-5.470053776	52.59999847	15.26120556	65.158098	-0.250873	0.0045
SUD	1991	3.33502	7.510910626	51.79999924	12.6073781	123.5781269	-0.005448	0.006955642
SUD	1992	5.24607	6.577861385	51	12.21702724	117.6244689	0.001279	0.097431667
SUD	1993	4.23037	4.56874919	50.09999847	12.62622024	101.3804238	-0.001801	0.159313917
SUD	1994	4.69055	1.006228243	50.79999924	10.36014327	115.3981443	0.775219	0.289608917
SUD	1995	4.96945	5.99709232	51.2999	10.54237878	68.37519295	0.086765	0.58087375
SUD	1996	7.45483	5.919124758	51.59999	15.04802958	132.8237774	0.004435	1.250791667
SUD	1997	5.34362	10.56673631	51.7000	14.5794432	46.65032277	0.838100	1.5757425
SUD	1998	6.7020	4.308504104	51.799	15.20569806	17.10505647	3.295046	2.008019167

SUD	1999	7.77940	3.10409568	52	16.23675923	15.99474583	3.471251	2.525504167
SUD	2000	15.9845	6.345867769	52.09999847	20.81427365	8.033055445	3.19972	2.571225
SUD	2001	11.3977	6.500360421	52.29999924	18.72807277	4.871466645	4.354134	2.587021042
SUD	2002	13.9781	6.427273901	52.40000153	20.51194227	8.33381706	4.817669	2.633058333
SUD	2003	14.8278	7.734591717	52.5999	22.35754137	7.710690832	7.645751	2.609834333
SUD	2004	17.7579	3.883307291	52.7000	25.80916581	8.418006386	7.042026	2.57905
SUD	2005	19.1781	7.489738142	52.7999	27.69107759	8.516734349	5.887617159	2.436058333
SUD	2006	19.073	10.064308	53	27.76335931	7.196736744	5.141647799	2.171533333
SUD	2007	21.8865	11.52191017	53.0999	30.61909059	7.976023489	3.277591068	2.0161
SUD	2008	24.0955	7.80196299	53.200	33.41518488	14.30651248	3.031715745	2.090162829
SUD	2009	15.9683	3.241847734	53.29999	24.55897692	11.24854637	3.248008672	2.301533333
SUD	2010	19.7434	3.469335244	53.400	28.42417647	13.24539414	3.144297752	2.30600092
SUD	2011	17.56	-1.967729268	53.400	27.35184807	22.11212074	3.436513386	2.666619622
SUD	2012	10.018	-2.214703047	53.5	22.43357408	37.39336493	3.521814866	3.572958333
SUD	2013	9.58336	3.308186182	53.5	20.89776146	29.95860642	2.538908839	4.756760547
SUD	2014	9.06950	3.079559627	..	20.37515374	36.90776377	1.73048819	5.736866667
TAN	1990	12.6211	7.045071644	89.099	17.65065013	35.82677165	0.000234811	195.0559167
TAN	1991	10.2620	2.071988211	89.099	16.89138868	28.69565217	0.000201752	219.1574167
TAN	1992	12.441	0.584322134	89.099	16.20148599	21.84684685	0.264476107	297.7080833
TAN	1993	17.9831	1.205800809	89.099	15.57195655	25.27726433	0.480488382	405.2740167
TAN	1994	20.6139	1.567661766	89	15.13697905	34.08336407	1.10845908	509.630875
TAN	1995	24.0747	3.569911868	89	14.49921531	27.42778542	2.28223804	574.7617417
TAN	1996	19.937	4.544366802	89	14.21800467	20.97725964	2.310065553	579.9766667
TAN	1997	16.2181	3.525278191	88.9000	14.2822543	16.09065493	2.054764377	612.1225
TAN	1998	12.3977	3.708511596	88.9000	20.08847813	12.79975405	1.843799195	664.6712083
TAN	1999	12.52	4.840382325	88.9000	19.4779947	7.890433361	5.327993011	744.759075
TAN	2000	13.365	4.933846627	88.8000	19.1808269	5.923961096	4.54948544	800.4085167
TAN	2001	17.0065	5.997828858	88.8000	19.30261676	5.147468002	3.74438018	876.4116667
TAN	2002	17.581	7.163553536	89.09999847	21.06337898	5.317833661	3.667031505	966.5827843
TAN	2003	18.5625	6.886226532	89.30000	22.51357053	5.303566215	3.124237146	1038.419007
TAN	2004	19.6512	7.828298381	89.400001	22.34914367	4.735801439	1.767783011	1089.334771
TAN	2005	16.9143	8.173335834	89.5	25.85423714	5.034570093	5.525823198	1128.934179
TAN	2006	17.1008	4.660570995	89.59999	22.08422392	7.250972621	2.165658368	1251.899973
TAN	2007	18.9191	8.464381242	89.5	21.66845141	7.02551437	2.704486983	1245.035464
TAN	2008	18.648	5.566595648	89.40000153	21.90221706	10.27839376	5.050547211	1196.310709
TAN	2009	17.3738	5.382346168	89.40000	19.91279809	12.14222787	3.333885005	1320.312061
TAN	2010	18.7464	6.358886081	89.30000	21.69656042	6.200155956	5.915538862	1409.272211

TAN	2011	20.7564	7.904507572	89.199996	24.2956675	12.69096947	3.663135476	1572.116225
TAN	2012	21.2853	5.141013621	89.199996	23.26757456	16.00109385	4.637228497	1583.002787
TAN	2013	17.6512	7.26306003	89.0999	24.23338126	7.870723646	4.223429151	1600.444317
TAN	2014	19.481	6.965132962	..	24.99047595	6.13161433	..	1654.004511
ZAM	1990	35.8797	-0.481072127	79.6999	51.27159525	107.0238095	6.164125957	0.030289108
ZAM	1991	34.6125	-0.036133391	79.69999	51.006461	97.64232317	1.015757129	0.064639708
ZAM	1992	36.3913	-1.730922033	79.80000	48.96779419	165.706527	1.413844625	0.172213783
ZAM	1993	33.5695	6.797273924	79.69999	41.89346434	183.3120415	9.604376282	0.452762667
ZAM	1994	32.9504	-8.625441835	79.90000	42.80416252	54.60132184	1.093850083	0.669370622
ZAM	1995	32.9010	2.897668709	80	38.96809959	34.92958742	2.547949611	0.864119167
ZAM	1996	28.4789	6.218546514	79.900001	37.71078857	43.073098	3.255290716	1.2079
ZAM	1997	27.3712	3.814007573	79.90000	36.86528673	24.41872157	4.819568153	1.3144975
ZAM	1998	24.6177	-0.385746225	80	30.9999829	24.45845635	5.596790872	1.862069167
ZAM	1999	25.037	4.650189789	80.099998	25.78154107	26.78769668	4.758709002	2.388019167
ZAM	2000	23.9239	3.89732287	80.09999	26.3079253	26.03041179	3.379962265	3.110844167
ZAM	2001	25.109	5.316868319	80	26.54993735	21.39378218	3.541386708	3.610935
ZAM	2002	27.1337	4.506014409	80	26.83812585	22.23334464	7.114941362	4.398595
ZAM	2003	25.6839	6.944973873	80	26.97469043	21.40157839	7.078931517	4.733271046
ZAM	2004	33.5399	7.032395131	79.90000	28.52367838	17.96778911	6.253546683	4.778875386
ZAM	2005	30.6107	7.23559899	79.90000153	29.70229479	18.3244397	4.284035366	4.463503311
ZAM	2006	32.5929	7.903694512	79.80000305	33.35911966	9.019572472	4.827128722	3.603072043
ZAM	2007	33.5911	8.352436224	79.69999695	34.88542199	10.6573496	9.418111673	4.002522665
ZAM	2008	28.9193	7.773895812	79.69999695	33.87898539	12.44557935	5.240508113	3.74566069
ZAM	2009	29.2509	9.220348444	79.59999847	32.38387213	13.39525463	4.532779776	5.046109245
ZAM	2010	37.0259	10.29820581	79.5	35.50745049	8.501761334	8.533199545	4.797136875
ZAM	2011	38.0690	6.338446147	79.5	35.94178923	6.429396811	4.670962309	4.860665532
ZAM	2012	42.1458	6.730573989	79.40000153	34.39194345	6.575899708	6.942853352	5.147252665
ZAM	2013	43.2552	6.713450204	79.30000305	33.85192734	6.977676055	7.828996557	5.395887068
ZAM	2014	40.9034	6.000000073	79.5	34.23	7.811954417	5.570779527	6.152816248

EK 2 – Analiz Sonuçları (STATA Çıktısı)

Tanımlayıcı İstatistikler Sonuçları (1990-2014)

```
. summarize x gdpq lf ind inf fdi exch
```

Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
x	174	20.42005	9.007522	3.187786	43.2552
gdpq	175	4.794843	4.268532	-12.67379	13.5726
lf	175	75.30353	17.00796	6.080595	89.6
ind	175	33.38633	181.2585	2.559749	2414.812
inf	173	30.97847	127.4734	-8.484249	1654.005
fdi	170	4.11298	8.371087	-.250873	87.92216
exch	165	343.0438	597.7281	.0045	2206.914

Değişkenler Arasındaki Korelasyonu Sonuçları (1990-2014)

```
. correlate x gdpq lf ind inf fdi exch
(obs=165)
```

	x	gdpq	lf	ind	inf	fdi	exch
x	1.0000						
gdpq	0.0054	1.0000					
lf	0.2647	0.0311	1.0000				
ind	0.6094	0.0095	-0.0670	1.0000			
inf	-0.0781	-0.1902	-0.2548	0.2267	1.0000		
fdi	0.2987	0.1548	0.1596	0.2213	-0.1433	1.0000	
exch	0.1426	-0.1070	0.4634	-0.1874	-0.2060	0.0758	1.0000

Havuzlanmış En Küçük Kareler Sonuçları (1990-2014)

```
. regress x gdpq lf ind inf fdi exch
```

Source	SS	df	MS			
Model	6552.7123	6	1092.11872	Number of obs =	165	
Residual	6234.45622	158	39.4585837	F(6, 158) =	27.68	
Total	12787.1685	164	77.9705398	Prob > F =	0.0000	
				R-squared =	0.5124	
				Adj R-squared =	0.4939	
				Root MSE =	6.2816	

x	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
gdpq	-.0718637	.1205642	-0.60	0.552	-.3099891	.1662616
lf	.1406623	.0462477	3.04	0.003	.0493189	.2320057
ind	.7015112	.0638342	10.99	0.000	.5754328	.8275897
inf	-.0425703	.0181625	-2.34	0.020	-.078443	-.0066977
fdi	.1575714	.0971137	1.62	0.107	-.0342371	.34938
exch	.0019964	.0009558	2.09	0.038	.0001086	.0038841
_cons	-4.432894	3.753941	-1.18	0.239	-11.84727	2.981486

Sabit Etki Sonuçları (1990-2014)

```
. regress x gdpq lf ind inf fdi exch i.country
```

Source	SS	df	MS	Number of obs =	165
Model	10004.4975	12	833.708123	F(12, 152) =	45.54
Residual	2782.67105	152	18.3070464	Prob > F =	0.0000
				R-squared =	0.7824
				Adj R-squared =	0.7652
Total	12787.1685	164	77.9705398	Root MSE =	4.2787

x	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
gdpq	.2188872	.0872588	2.51	0.013	.0464905	.391284
lf	1.065103	.2379057	4.48	0.000	.5950738	1.535131
ind	.5473354	.0781941	7.00	0.000	.3928479	.701823
inf	-.0175773	.0131152	-1.34	0.182	-.0434889	.0083344
fdi	.2094321	.073385	2.85	0.005	.0644458	.3544183
exch	.0010147	.0012242	0.83	0.408	-.0014039	.0034334
country						
2	24.75073	3.664	6.76	0.000	17.51179	31.98967
3	5.551596	2.262413	2.45	0.015	1.081761	10.02143
4	2.142092	1.577527	1.36	0.177	-.974618	5.258802
5	28.42547	7.43768	3.82	0.000	13.73089	43.12005
6	-6.649547	2.181185	-3.05	0.003	-10.9589	-2.340193
7	10.44121	2.469641	4.23	0.000	5.561951	15.32046
_cons	-84.32815	19.60159	-4.30	0.000	-123.0549	-45.60142

Rastgele Etki Sonuçları (1990-2014)

```
. xtreg x gdpg lf ind inf fdi exch, re
```

```
Random-effects GLS regression           Number of obs   =       165
Group variable: country                 Number of groups =         7
```

```
R-sq:  within = 0.3681                 Obs per group:  min =        21
      between = 0.6296                       avg =       23.6
      overall = 0.5124                       max =        24
```

```
Wald chi2(6) = 166.07
corr(u_i, X) = 0 (assumed)             Prob > chi2     = 0.0000
```

x	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]	
gdpg	-.0718637	.1205642	-0.60	0.551	-.3081652	.1644377
lf	.1406623	.0462477	3.04	0.002	.0500186	.2313061
ind	.7015112	.0638342	10.99	0.000	.5763985	.826624
inf	-.0425703	.0181625	-2.34	0.019	-.0781682	-.0069724
fdi	.1575714	.0971137	1.62	0.105	-.032768	.3479108
exch	.0019964	.0009558	2.09	0.037	.0001231	.0038697
_cons	-4.432894	3.753941	-1.18	0.238	-11.79048	2.924696
sigma_u	0					
sigma_e	4.2786734					
rho	0	(fraction of variance due to u_i)				

Hausman Testi Sonuçları (1990-2014)

```
. hausman fixed random
```

	Coefficients		(b-B) Difference	sqrt(diag(V_b-V_B)) S.E.
	(b) fixed	(B) random		
gdp	.2188872	-.0718637	.290751	.
lf	1.065103	.1406623	.9244403	.2333672
ind	.5473354	.7015112	-.1541758	.0451609
inf	-.0175773	-.0425703	.024993	.
fdi	.2094321	.1575714	.0518607	.
exch	.0010147	.0019964	-.0009817	.0007649

b = consistent under Ho and Ha; obtained from xtreg

B = inconsistent under Ha, efficient under Ho; obtained from xtreg

Test: Ho: difference in coefficients not systematic

$$\begin{aligned} \text{chi2}(6) &= (b-B)'[(V_b-V_B)^{-1}](b-B) \\ &= 33.62 \end{aligned}$$

Prob>chi2 = 0.0000

(V_b-V_B is not positive definite)

Otokorelasyon Testi

```
. xtserial x gdpq lf ind inf fdi exch
```

Wooldridge test for autocorrelation in panel data

H0: no first-order autocorrelation

F(1, 6) = 50.684

Prob > F = 0.0004

```
. regress x gdpq lf ind inf fdi exch, robust
```

Linear regression

Number of obs = 165

F(6, 158) = 50.14

Prob > F = 0.0000

R-squared = 0.5124

Root MSE = 6.2816

x	Robust		t	P> t	[95% Conf. Interval]	
	Coef.	Std. Err.				
gdpq	-.0718637	.1043427	-0.69	0.492	-.2779502	.1342227
lf	.1406623	.0360901	3.90	0.000	.069381	.2119436
ind	.7015112	.0489267	14.34	0.000	.6048764	.798146
inf	-.0425703	.0119781	-3.55	0.001	-.0662282	-.0189125
fdi	.1575714	.0498983	3.16	0.002	.0590177	.2561251
exch	.0019964	.0009618	2.08	0.040	.0000967	.003896
_cons	-4.432894	3.118772	-1.42	0.157	-10.59276	1.726968

Wald Testi Sonuçları (1990-2014)

```
. xttest3
```

```
Modified Wald test for groupwise heteroskedasticity  
in fixed effect regression model
```

```
H0:  $\sigma(i)^2 = \sigma^2$  for all i
```

```
chi2 (7) = 369.08
```

```
Prob>chi2 = 0.0000
```

Uygulanabilir Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Sonuçları (1990-2014)

```
. xtserial x gdpq lf ind inf fdi exch
```

Wooldridge test for autocorrelation in panel data

H0: no first-order autocorrelation

```
F( 1, 6) = 50.684
Prob > F = 0.0004
```

```
. regress x gdpq lf ind inf fdi exch, robust
```

Linear regression

```
Number of obs = 165
F( 6, 158) = 50.14
Prob > F = 0.0000
R-squared = 0.5124
Root MSE = 6.2816
```

x	Robust		t	P> t	[95% Conf. Interval]	
	Coef.	Std. Err.				
gdpq	-.0718637	.1043427	-0.69	0.492	-.2779502	.1342227
lf	.1406623	.0360901	3.90	0.000	.069381	.2119436
ind	.7015112	.0489267	14.34	0.000	.6048764	.798146
inf	-.0425703	.0119781	-3.55	0.001	-.0662282	-.0189125
fdi	.1575714	.0498983	3.16	0.002	.0590177	.2561251
exch	.0019964	.0009618	2.08	0.040	.0000967	.003896
_cons	-4.432894	3.118772	-1.42	0.157	-10.59276	1.726968

ÖZGEÇMİŞ

Adive S OYADI : Abdullkadir SAID MOHAMOUD

Doğum Tarihi : 17.01.1988

Doğum Yeri : Dahar

Uyruğu : Somali

Medeni Hali : Bekar

Eğitim Durumu

YÜKSEKLİSANS DİPLOMASI:

TEZ KONUSU: Doğu Afrika Ülkelerinin İhracat Performansının Belirleyicileri

LİSANS DİPLOMASI: Amoud Üniversitesi, İktisat ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, 2013

MEZUN OLDUĞU LİSE: Bossaso Public Secondary School (BPSS).

İLK VE ORTA ÖĞRENİM: Imam Nawawi Primary and Intermediate school

KONUŞMACI OLARAK KATILDIĞI KONFERANS

Paper, May 2015 “Role Of Livestock On Employment Of Somaliland” Paper presented at the annual conference of international conference of Asian Philosophy Association (ICAPA) Sparta, Turkey.

Yabancı Diller: İngilizce, Türkçe, Arapça

E-mail: cadceed1988@gmail.com